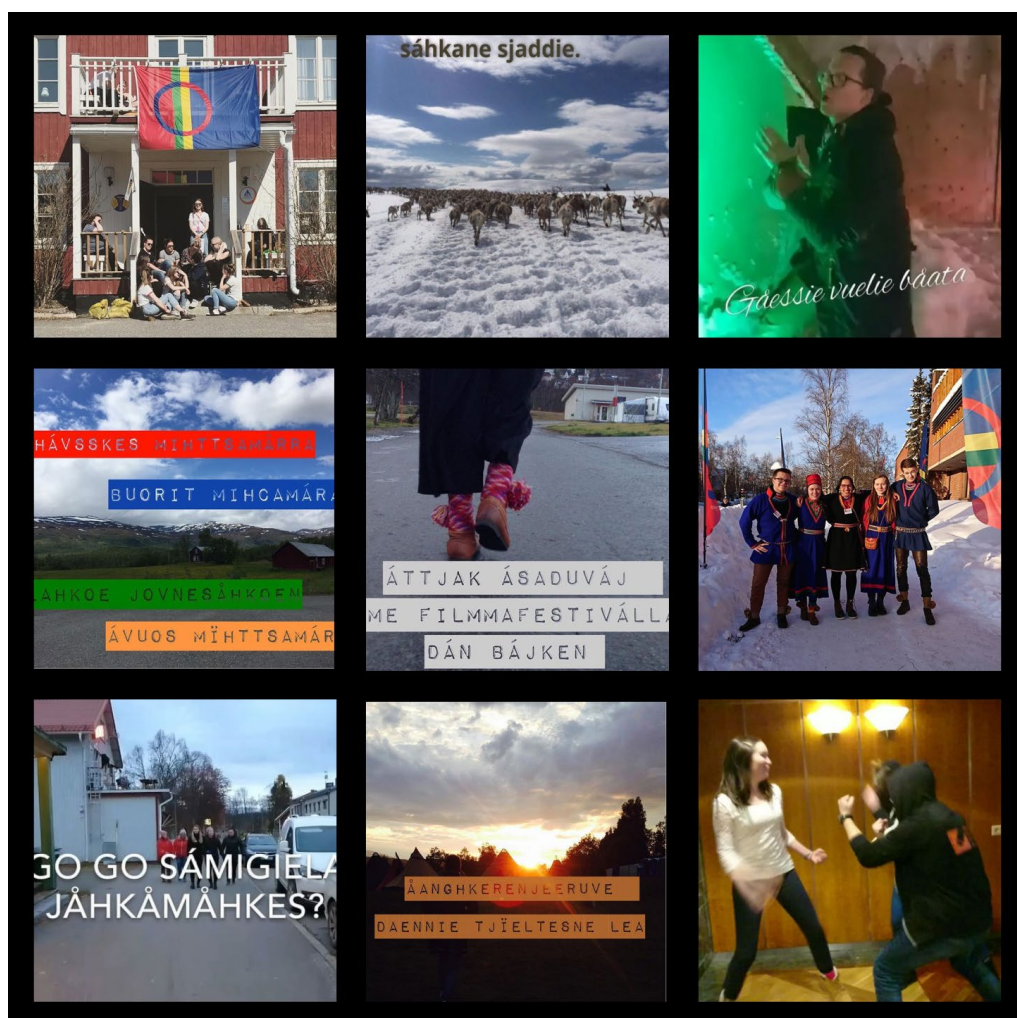

De samiska språken i Sverige 2018

En lägesrapport från Samiskt språkcentrum

© Sámediggi/Samiskt språkcentrum 2019

ISBN: 978-91-984911-3-5

Omslagsbild: Foton av Samiskt språkcentrums språkinspiratörer, publicerade på Instagram i projektet #instagiella #instagiella #instagiella #instagiella

Övriga bilder och grafer: Samiskt språkcentrum

www.sametinget.se

INNEHÅLL

FÖRORD	6
SLUTSATSER	7
LOAHPPAJURDAGAT	9
MANIJBÅHTUSA	11
CONCLUSIONS	15
INLEDNING	17
1. I VILKEN GRAD SPRÅKET FÖRS ÖVER TILL NÄSTA GENERATION	19
Tredjegerations-fenomenet	19
Händelser i Sápmi	19
Nordsamiskt mentorprogram	19
Mentorprogram Jáhkågasska	19
2 OCH 3. ANTALET OCH ANDELEN TALARE INOM HELA POPULATIONEN	20
Sáminuorras förbundsmöten - talarstatistik framöver?	21
4. I VILKA DOMÄNER OCH I VILKEN UTSTRÄCKNING SPRÅKET ANVÄNDS	22
Bágo čálliid siebrie	22
Trøndelag fylkesbibliotek och Giælem nastedh	22
Ung diktbok Noerh Tjælieh/Nuarah Tjállieh	22
Händelser i Sápmi	22
Språkspärrsmetodik – handledarkurs	22
5. I VILKEN GRAD SPRÅKET ANVÄNDS INOM NYA DOMÄNER	23
Händelser i Sápmi	23
#instagiella #instagiella #instagiella #instagielle	23
Giellakafea	25
Sara Ajnnak grammisnominerad	25
#Digigiella18	25
New Amigos onlinespel	26
6. VILKA FÖRUTSÄTTNINGAR FÖR SPRÅKUNDERVISNING SOM FINNS	26
Samisk förskoleverksamhet	26
Vad säger föräldrarna?	27
Samisk förskola i Bïenjedaïe	28
Modersmål samiska i Skolverkets statistik	28
Fjärrundervisning	30
Utbildningsdagar	31
Sámij Áhpáduŋguovdásj/Samernas utbildningscentrum	31
Bidrag till korttidsstudier	32
Samiska på universitet	32

Stipendier för studier i samiska	34
Lule- och sydsamiska lärarstipendier i Norge	34
Jåhkåmåhkke/Dálvvadis kommunerna	35
Lärarsatsning Norsjö	35
Skolverkets uppdragsutbildning - Sámi allaskuvla	35
Händelser i Sápmi	35
Giellabeassi/ Giellabiese/ Giällabiessie/ Giellebiesie	35
Utan språkundervisning på gymnasiet	37
Medborgarförslag - lulesamiskt språk borde vara obligatoriskt ämne i grundskolan i Jåhkåmåhkke/Dálvvadis	37
Skoluppgift om att jaga renar	38
7. SPRÅKETS STATUS OCH I VILKEN GRAD SPRÅKET HAR LAGLIGT SKYDD I SAMHÄLLET	39
Sveriges internationella åtaganden	39
Internationellt lagligt skydd	39
Nationellt lagligt skydd	40
De samiska språken	41
Samisk språklag	41
Stärkt lagskydd	42
Betänkandet "Nationella minoritetsspråk i skolan – förbättrade förutsättningar till undervisning och revitalisering" (SOU 2017:91).	43
Uppdrag att utreda hur Samiskt språkcentrums verksamhet kan utvecklas	43
Sámediggi och ortnamn	43
Händelser i Sápmi	44
Ortnamnsträffar	44
Skyltar på samiska	44
Samtalsforum - med efterföljande aktiviteter i förvaltningskommuner	44
Premiär för äldreomsorgskonferens	45
Giellalokten/Giellalutnjeme/Språkløftet (Språkløftet) – Sametingets i Norge strategier for samiske språk	45
Språkcenterträff 2018 Snåase, Norge	46
Årets språkprismottagare 2018	46
8. HUR GRUPPENS EGNA ATTITYDER ÄR TILL SPRÅKET	46
Institutet för språk och folkminnen	47
Händelser i Sápmi	47
Staare2018	47
Luste tjæledh - sydsamisk skrivartävling	47
Duodjikonferens i Dearna	48
Sáminuorra	48
GiellaCirkus - Giron sámi teáhter	49

Samiska föräldranätverket - språkkonferens i Staare 2018	49
UR - Min samiska historia	49
Pris för Årets UF-företag	49
Nya unga författare.....	50
9. VILKET SPRÅKMATERIAL DET FINNS FÖR SPRÅKET	51
Divvun	51
Umesamisk ordbok	51
Pitesamiska- Bidumsámegiella.....	52
Modern nordsamisk grammatik	52
Säg det på samiska.....	52
Händelser i Sápmi.....	53
Översättarseminarium	53
Arnljotspelen på Frösön, Jämtland	53
Sámi Giellagáldu.....	54
SLUTORD	55
BILAGA 1. ORTNAMN PÅ SAMISKA	57

FÖRORD

Sámediggi genom Samiskt språkcentrum har som verksamhetsmål att främja och stimulera till ökad användning av de samiska språken samt att stärka de samiska talarna. Därutöver ska Sámediggi lämna en årlig lägesrapport om situationen för det samiska språket och redovisa resultatet av det samlade språkarbetet¹.

Varje språk har sitt eget sätt att se världen, sina egna betydelser och värden. Det finns många språkmiljöer som är positiva och ger glädje kring språket. Det går inte att med ord beskriva den ödmjukhet och glädje vi känner över att våra förfäder utvecklat och bevarat vårt rika språk - gollegiella.

Med stolthet tillägnar och överför vi de samiska språken till våra barn och ungdomar som är dagens och framtidens talare.

Marie Louise Allas

Sámediggi

Avdelningschef

Språk

Ingegerd Vannar &

Sylvia Sparrock

Sámediggi

Arbetsledare

Samiskt språkcentrum

¹ <https://www.sametinget.se/111033>

SLUTSATSER

Fler samiska språkcentra?

Samiskt språkcentrum finns i Staare och i Dearna. Sámediggi har 2018 fått i uppdrag av regeringen att utreda hur språkcentrums verksamhet kan utvecklas. Finns det behov och anledning att inrätta fler språkcentrum även på nordsamiskt och lulesamiskt område? Ett rådslag i Jåhkåmåhkke med representanter för samiska organisationer och det samiska samhället genomfördes i november 2018. Där framkom ett uttalat behov av fler språkcentra och intensivare språkrevitaliserande åtgärder.

Samisk språklag och internationella konventioner

Sámediggi driver politiskt frågan om inrättande av en samisk språklag, som skulle kunna samla de språkliga rättigheter som samer har och därmed utgöra ett utökat skydd för samiskan. En språklag skulle också förtydliga huvudmännens ansvar för undervisning i samiska samt stimulera språksamhället till ytterligare ansträngningar.

En samisk språklag är möjlig i svensk lagstiftning och kan harmonisera med de internationella konventioner som Sverige har skrivit under, enligt jurist Marie B Hagsgård, som utrett frågan på Sámediggis uppdrag.² Enligt Europeiska stadgan för landsdels- och minoritetsspråk och Ramkonventionen för skydd av nationella minoriteter "ska staterna ta hänsyn till de behov och önskemål som uttrycks av de grupper som använder minoritetsspråken". Därför kan samernas önskemål om en språklag tillmötesgå, menar Hagsgård i sin rapport. Läs mer i kapitel 7.

#instagiella #instagiella #instagiälla #instagiële

Genom språkcentrums ungdomsprojekts egna filmer och bilder som lagts ut på #instagiellas Instagramkonto och Youtubekanal har samiskan synliggjorts med glimten i ögat. I filmerna har språkgränser korsats genom att flera samiska språk hörts i filmerna. Språkinspiratörerna har utgjort motorn i projektet samt producerat och medverkat i filmerna som gjorts. Projektet visade att metoden att producera humoristiska filmer på sociala medier var framgångsrik och något att bygga vidare på. Det är naturligt att de samiska språken tar plats och synliggörs på sociala medier där unga samer finns.

Strävan efter fler lärare i samiska

Språkcentrum har i sina årliga lägesrapporter återkommande tagit upp behovet av lärare som kan undervisa i och på samiska. Även i årets rapport presenterar vi exempel på initiativ och möjliga stimulansåtgärder från myndigheter i syfte att få fler utbildade lärare i samiska. Vi konstaterar att bristen på lärare är akut vilket medför allvarliga brister gällande kommunernas fullgörande av sitt ansvar att tillhandahålla undervisning i samiska. Skolverkets utbildningsinsatser i samarbete med Sámi allaskuvla inger hopp om att en liten del av lärarbehovet snart tillgodoses, läs mer i kapitel 6.

² Hagsgård B., Marie (2018) "Det samiska språket - frågor om Sveriges internationella åtaganden", Sametingets dnr 2018-01334, <https://www.sametinget.se/127113>

Det råder enighet bland språkarbetare att utbildning spelar en central roll för hur språk överförs till nästa generation. Det finns evidensbaserad kunskap om framgångsrika utbildningsmodeller som kan användas för såväl första- som andraspråkstalare, bland annat "ulpanmetoden", som vi skriver mer om i kapitel 5. Med stöd i forskningsresultat skulle huvudmännen kunna vässa sina utbildningsstrategier för samiska barn och utbildningsinsatser för deras lärare.

Vi har i år valt att granska i vilken grad samiska barn får höra/tala/lära sig samiska i förskolan samt i vilken utsträckning kommunerna erbjuder kompetensutveckling i samiska. Även om granskningen är av begränsad omfattning och slutsatserna därmed inte kan säkerställas, så visar den att mycket återstår innan ambitionen som framgår av lagstiftningen är realiserad.

Samiska studier på högre nivå

Tillgängliga och fungerande högre studier i samiska är en förutsättning för framtida rekrytering av lärare, gärna i kombination med stipendier på samma sätt som i Norge, för att studievalet ska bli intressant. Lärarbristen i samiska på universitetsnivå är ett bekymmer som vi beskriver i kapitel 6.

Sámi Giellagáldu

Sámi Giellagáldu är samiska språkets språkvårdande organ. Dess samnordiska arbete har bedrivits i projektform i ett antal år. Verksamheten behöver stabilitet och få fast anslag, en målsättning som Sametinget framfört vid ett flertal tillfällen. Funktionen språkvård och språknormering inom det samiska språkområdet är viktig och ett nationsöverskridande samarbete är nödvändigt för en sammanhållen utveckling av de respektive språken.

LOAHPPAJURDAGAT

Eanet sámi giellaguovddážat?

Sámi giellaguovddážat gávdnojit Staares ja Deartnás. Jagi 2018:s gohčui ráđđehus Sámedikki guorahallat got giellaguovddážiid doaibma sáhtta ovdánahttot. Leago dárbu ja ágga ásaht eanet giellaguovddážiid maidái davvisámi ja julevsámi guvlui? Skábmamánus 2018:s lei Jáhkâmáhkkes ráđđádallan sámi organisašuvnnaiguin ja sámi servodagain. Doppe bođii ovdan ahte lea duohta dárbu eanet giellaguovddážiidda ja ahte hobeht giellaealáskahttindoaimmaid.

Sámi giellaláhka ja riikkaidgaskasaš konvenšuvnnat

Sámediggi lea politihkalaččat ovddidan gáibádusa ásaht sámi giellalága mii sáhtášii čohkket daid giella-njulgošiid mat sámiiin leat ja nannoseappot suddjet sámegiela. Giellaláhka buvttášii maid čielgaseappot ovdan váldoásahusa ovddasvástádusa sámegielloahpahussii ja movttiidahtášii giellaservodaga ain ánggirdit giela ovddas.

Sámi giellalága livččii vejolaš ásaht ruoŧa lágaid lassin ja dat soahpá daiguin riikkaidgaskasaš konvenšuvnnaiguin maid Ruoŧa lea vuolláičállán, oaivvilda jurista Marie B Hagsgård guhte lea guorahallan ášši Sámedikki ovddas.³ Eurohpalaš julggaštus báikegottiid ja unnitlogugielaid birra ja Našuvnnalaš unnitloguid rámmakonvenšuvdna celket ahte ”stáhtat galget vuhtiiváldit daid dárbbuid ja dáhtuid maid unnitlogujoavkkuid giellageavaheaddjit ovddidit”. Danin sáhtta miehtat sámiiid gáibádussii ásaht sámi giellalága, oaivvilda Hagsgård iežas raporttas. Loga eanet kapihtal 7:s.

#instagiella #instagiella #instagiella #instagiella

Giellaguovddáža nuoraidprošeavtta filmmat ja govat mat leat biddjon #instagiella fáddágilkorii Instagrámmas ja Youtubekanálas leat čalmmustan sámegiela somás vuogi mielde. Dáin filmmain leat nuorat rasttildan min giellarájáid daningo mánggat sámegielat gullojit filmmain. Giellamovttiidan-nuorat leat jodihan prošeavtta, ja buvttadan ja oassálastán dáin filmmain. Prošeakta čájeha ahte humoristtalaš filmmat sosiála mediain lea buorre vuohki maid heivešii ovdánahttit eambbo. Lea lunddolaš ahte sámi gielat váldet saji ja čalmmustahttojit sosiála mediain maid nuorat ieža geavahit.

Bargu oččodit eanet sámegielloahpaheddjiid

Giellaguovddáš lea jahkasaš dilálašvuodraporttain cuigen dárbbu eanet oahpaheddjiide geat sáhttet oahpahit sámegielas ja sámegillii. Maidái dán jagi raporttas ovdanbuktit mii iniciatiivvaid ja vejolaš movttiidahttinbijuid maiguin eiseválddiid sáhtáše oččodit eanet oahppan sámegielloahpaheddjiid. Mii oaidnit ahte oahpaheaddjevátni lea heahtedásis, ja dat duođas heahtá gielddaid oahpahusovddasvástádusa go galget fállat sámegielloahpahusa. Skuvladoaimmahaga oahppoáŋgiruššan ovttas Sámi allaskuvllain addá smávva doaivaga ahte oasáš oahpaheaddjedárbbuin devdojuvvo, loga eambbo kapihtal 6:s.

³ Hagsgård B., Marie (2018) ”Det samiska språket - frågor om Sveriges internationella åtaganden”, Sámedikki dnr 2018-01334, <https://www.sametinget.se/127113>

Giellabargit leat ovttaoaivilis ahte oahpahusas lea guovddáš rolla das got giela sirdá boahte bulvii. Dutkamat duodáštit ahte muhtun modeallat lihkestuvvet buorebut sihke vuosttašgiella- ja nubbigiella geavaheddjiide, ee. "ulpan-metoda" man birra čilget eambbo kapihtal 5:s. Dutkanbohtosiid doarjagiin sáhtášii válđoásahus nannet iežas oahpahusstrategiijaid sámi mánáide ja oahppodoaibmabijuid sin oahpaheddjiide.

Mii lea dán jagi válljen guorahallat man muddui sámi mánát besset gullat/sárdnut/oahppat sámegiela ovdaskuvllas ja man muddui gielddat fáallet gealboloktema sámegielas. Vaikko leage ráddjejuvvon guorahallan, ja eat sáhte sihkkarastit loahppabohtosiid, de čájeha dat goitge ahte ollu váilu ovdalgo lága áigumušat leat devdojuvvon.

Sámegiel oahppu alit dásis

Jus boahte áiggis galgat nagodit rekrutteret oahpaheaddjit fertejit gávdnut doaibmi sámegiel oahppovejolašvuodát alit dásis, maid ovddas áinnas addo stipeanda seammaládje go Norggas vai boktit beroštumi lohkat sámegiela. Universitehtadási oahpaheaddjevátni sámegielas lea čuolbma man birra čilget kapihtal 6:s.

Sámi Giellagáldu

Sámi Giellagáldu lea sámi gielaide gielladikšunorgána. Dát davviriikkalaš bargu lea doaibman prošeaktahámis mánaga jagi. Doaibma dárbbášivččii stádisvuodá ja oažžut bistevaš juolludusa, mii lea mihttomearri maid Sámediggi lea ovdanbuktán mánngga oktavuodas. Gielladikšun ja giellanormeren sámi gielaide hárrái lea dehálaš ja rájiidrasttildeaddji bargu mii lea dárbbášlaš jus iešguđet gielat galget beassat bistevaččat ovdánit.

MANIJBÅHTUSA

Ienep sáme giellaguovdátja?

Sáme giellaguovdásj gávnnu Staaren ja Dearnan. Sámedigge le 2018 ráddidusás oadtjum dahkamusáv guoradit gáktu giellaguovdátja doajmma máhtta ávdđánit. Gávnnu gus dárbbu ja oarre vuododit ienep giellaguovdátjijt aj nuorttasáme ja julevsáme bájken? Rádedibme Jáhkâmáhen ávdástiddij sáme organisasjávnná ja sáme sebrudagás tjadáduváj basádismánon 2018. Danna ávdđábuvteduváj moattet giellaguovdátjas dárbbu ja duodasap giellaálládim dago.

Sáme giellaláhka ja rijkagasskasasj konvensjávna

Sámedigge politijkalattjat ávdet ássjev sámegiellalága vuododime hárráj, mij luluj máhttet tjoahkkit gielak riektájt sámijn ja dajna árrót lasedum suodje sámegiellaj. Giellaláhka lulu aj tjielggit fábmudagáj ávdásvásstádusáv áhpadimes sámegielan ja bádtjit giellasebrudagáv ienep dagojda.

Sáme giellaláhka I máhttelis sveriga láhkaásadimen ja máhtta aktiduvvat rijkagasskasasj konvensjávnnáj majt Svierik la vuolláj tjállám, jurissta Marie B Hagsgård milta, gut la guoradam ássjev Sámedikke dahkamusá milta. ⁴ Europa njuolgadusá rijkadajvva- ja unneplågogiellaj ja Rábmakonvensjávnná rijkalasj unneplågoj suoje milta” de stáhta galggi vieledit dárbojda ja sávaldagájda ma ávdđábuvteduvvi juohkusij ma ávkkiij unneplågogielajt”. Danen máhtta sámij sávaldahka giellalága hárráj duostoduvvat, Hagsgård miejnni ietjas tjállagin. Lågå ienebuv 7. kapihttalín.

#instagiella #instagiella #instagiella #instagiella

Giellaguovdátja nuorajprosjevta ietjas filmaj ja gáváj ma li biejadum #instagiella Instagramkonton ja Youtubekanálan de sámegiella I vuojnnusij buvtedum suohttasijn viehkken. Filmajn li giellarája rasstidum gá moadda sáme giela li gullum filmajn. Giellamávtástuhte I árrum fábmón prosjevtan ja dahkam ja oassálasstám dagádum filmajn. Prosjáhta vuosedij vuohke dahkat suohtas filmajt sosiálalasj mediajn lij ávdđánibme ja juoga majt máhtta joarkket. Le luondulasj sáme giela sajev oadtju ja vuojnnusij buvteduvvi sosiálalasj mediajn gánná nuorra sáme gávnnuji.

Rahtjam ienep áhpadiddijis sámegielan

Giellaguovdásj la sijá jahkásasj vijordiedádusájn dájvvalakkoj giehtadallam dárbov áhpadiddijis gudi máhtti sámegielav ja sámegiellaj áhpadit. Dán jage diedádusán aj vuosedip buojkulvisájt álgadimijda ja máhttelis ávttjimdagojda fábmudagájs ulmijn oadtjot ienep áhpadum áhpadiddijit sámegielan. Gávnnap áhpadiddjevánesvuohka I alvos ja buktá alvos vánesvuodajt kommuvnaj dájmadime vällggogisvuoda hárráj ásadit áhpadusáv sámegielan. Skávllådájmadagá áhpadusdago aktijbargon Sámi allaskuvlajn vuorddagijt vaddá oasásj áhpadiddjedárbos ruvvá dievdeduvvá, lågå ienebuv 6. kapihttalín.

⁴ Hagsgård B., Marie (2018) “Det samiska språket - frågor om Sveriges internationella åtaganden” Sametinget Dnr 2018-01334 <https://www.sametinget.se/127113>

Giellabargge li avtamielaga áhpados la ájnas gáktu giella sirdeduvvá boahhte buolvvaj. Gávnnu árvulasj máhttudahka vuorbálasj áhpadosvuogij hárráj ma máhti aneduvvat goappátjagá vuostasj- ja nubbegiellaságastiddjijda, iehtjádij siegen "ulpanvuohke", man birra ienebuv tjállep 5. kapihttalín. Átsádimbáhtusij viehken fábmudagá lulun máhttet buoredit sijá áhpadosstrategidjajt sáme mánájda ja áhpadosdagojda sijá áhpaddijda.

Dán jage lip válljim gáhttjat man márráj sáme máná oadtju gullat/ságastit/oahppat sámegielav ávddáskávlán ja man márráj komuvna vaddi máhttudakávdđánamev sámegielan. Vájku gáhttjam la ráddjidum ja manijbáhtusa danen e máhte duodastuvvat, de vuoset enas gávnnu dahkat ávddál gá láhkaásadime rahtjalisvuohka l állidum.

Sáme oahppam alep mieren

Álediddje ja dájmalasj alep oahppam sámegielan la ávddálbiejadus boahhteájge áhpaddij áttjudibmáj, ja l buorre jus la aktidum stipendaj sámmiláhkaj gá Vuonan, miellodittjat oahppamválljimav. Áhpaddjévanesvuohka sámegielan universitáhttamieren la gássjelisvuohka majt buojkodip 6. kapihttalín.

Sámi Giellagáldu

Sámi Giellagáldu l sámegiela giellasujtulasj orgána. Dan aktijnuorttarikaj barggo l dájmadum prosjáktahámen moadda jage. Doajmma dárba jstajgugisvuodav ja oadtjot stuoves biednikluohkov, ulmme majt Sámedigge l ávddájbuktám moaddi. Doajmma giellasujtto ja giellanormerim sáme giellaguovlon la ájnas ja rijkarájájrastá aktijbarggo l dárbulasj juohkka gielaj avtalágásj ávddánibmáj.

MINNGEMES ÅSSJALOMMESH

Jienebh gielearngh?

Saemien gielearngh Staarnesne jñh Dearnesne gäävnesieh. Saemiedigkie 2018 barkoem reerenasseste åådtjeme buerkiestidh guktie gielearngem öövtiedidh. Leah dñhte daerpies jñh sjieke jienebh gielearngh dovne noerhtegielen jñh luvliegielen dajvine tseegksovvedh? Rååresjimmie Jåhkåmånkkesne sadthalmetjigujmie saemiej åårganisasjovnijste jñh saemien siebredahkeste utnin rahkan 2018. Desnie jeehtin öövve daerpies jienebh gielearngh utnedh jñh tjarkebe gieline barkedh.

Saemien gielelaake jñh internaasjovne käävnensjovnh

Saemiedigkien politihkerh gyhtjelassine barkeminie orre saemien gielelaakem buektiehtidh jñh gaajhkide gielereaktide tjåangkan biejedh mejtie saemieh utnieh jñh dellie maektebe buerebe saemien gielem vaarjelidh. Gielelaakine båetebe tjielkestidh åejvie-åålmaj diedtem saemien ööhpehtimmiem buektiehtidh jñh gielesiebredahkem eevtjiedidh gieline tjarkebe barkedh.

Nuepie gäävnesh saemien gielelaakem sveerjen laakesne tjaeledh jñh dñhte maakta sjiehteles årroddh internaasjovne käävnensjovnine mejie Sveerje däähkasjehteme , guktie juriste Marie B Hagsgård jeahta, gie gyhtjelassine barkeme.⁵

European öörnegen mietie laantebiehkie- jñh unnebelåhkoejgielh jñh Ramekååvnensjovne mij edtja naasjovne unnebe låhkojde gorredidh desnie tjaalemente "staath gelkieh krööhkestidh mah daerpies jñh mejtie vaajtelh dej dæhkijste gieh unnebelåhkoej gielh utnieh". Dan gaavhtan saemiej vaajtelh sjiehteles gielelaakem åadtjodh, Hagsgård jeahta altese reektehtsinie. Lohkh vielie 7 kapitelisnie.

#instagiella #instagiella #instagiälla #instagielle

Gielearngen noereprosjekten tjirrgh gæssie jijtsedh filmide jñh guvvide #instagiellan Instagramkontose jñh Youtubekanaalese beajeme dellie saemiengielem lustes tjelmiegujmie vuesiehtamme. Filmigujmie gieleraastaj bijjelen jåhteme jñh dellie gellie saemiengielh filmine govleme. Giele-inspektööre movtore prosjektesne orreme jñh dejtie produsereme jñh dovne meatan filmine orreme. Prosjekte vuesiehtamme dan vukien mietie murreds filmh buektiehtidh jñh soziale meedijasse buerie orreme jñh naemhtie båetieh jåarhkedh barkedh. Nov sån reaktoe saemiengielh sijjiem vaeltieh jñh vihkeles dejtie soziale meedijasse biejedh gusnie noere saemieh leah.

Tjabredh barkedh jienebh lohketæjjah saemien gielese åadtjodh

Gielearngen jaepiebarkoe-reetehtsinie gellien aejkien jeahteme man daerpies lohkehtæjjah utnedh gieh maehtieh saemiengielem ööhpehtidh. Daan jaepie-reetehtsinie aaj jeahteme jñh vuesiehtamme guktie reeremh maehtieh eevtjedh ulmine jienebh lohkehtæjjah öövtiedimmiem vaeltedh. Mijjiej guarkebe dan vaenieh lohkehæjjah gäävnesh jñh dellie ietjmies juktie ij leah tjielth maehtieh ulmiem jñh diedtem vaeltedh ööhpehtæmman saemiengielesne. Skuvlevearhken ööhpehtimmie-biehkies Sámi allaskuvlen ektine hååhkoem vaadta annetje daerpiesvoetem deavhta lohkehtæjjah åadtjodh. Lohkh vilelie dan bijre 6 kapitelisnie.

⁵ Hagsgård B., Marie (2018) "Det samiska språket - frågor om Sveriges internationella åtaganden" Sametinget Dnr 2018-01334, <https://www.sametinget.se/127113>

Gaajhkh gielebarkijh gujtht siemes ööhpehtimmie lea jarngesne gosse gielem bætije boelviede lierehtidh. Tjielke maahtoeh gäävnesieh buerie öövtiedimmiej bijre guktie ietnienگیلەن- jih guektiengیلەن-soptsestæjjide mæhtedh saemiem lieredh, vuesehte gaavhtan "ulpanmetode", man bijre mijjeh 5 kapitelisnie jijnjebe tjælebe. Guktie goerehtimmie vuesehte æjvie-ålmah bætieh åadtjodh öövtiedimmide buerebe soejhkesjidh saemiej maanide jih öövtiedæmman dej lohkehtæjjide.

Mijjeh veeljeme giehtjedidh man jijnje saemien maanah ådtjoeh govledh/soptsestidh/ lieredh saemien gielem maanagiertesne jih guktie tjielth lissie-öövtiedimmiem saemien gielese faelieh. Jih jis giehtedimmieh vaeniem vuesehte jih minngemes åssjalommesh eah leah tjielke, læjhken daate vuesehte man jijnje barkoeh tjoeverin darjodh guktie laakem jaaksedh.

Saemien öövtiedimmieh jollebe daltesne

Aelhkebe jih bueriebadtje jollebe öövtiedimmieh saemiengielesne åadtjodh lea kriepesjimmie bætije beajjan guktie lohkehtæjjide eevtjedh, dagke stipendijumem åadtjodh seamma guktie Nöörjesne, dellie eadtjohke sjædta veeljedh maam lohkedh. Universitete- daltesne dâeriesmoere lea juktie dan vaenieh lohkehtæjjah jih dan bijre 6 kapitelisnie tjælebe.

Sámi Giellagáldu/Saemien gielegaaltije

Sámi Giellagáldu/Saemien gielegaaltije saemien gielen gielegorredimmie åårgane. Dan ektie-noerhterijhken barkoe prosjektesne gellie jaepine orreme. Daerpies barkose edtja nænnoes sjidtedh jih beetnehdåarjegem åadtjodh, ulmie mejtie Saemiedigkie gellien æjkien jeahteme. Barkoe gielem gorredidh jih gielem normeredh saemien gieledajvesne vihkeles jih noehterijhken ektiebarkoe daerpies sjïere saemiengielide öövtiedih.

CONCLUSIONS

More Sámi language centers?

Sámi language centers exist in Staare and in Dearná. In 2018, the Swedish government tasked the Sámediggi with investigating how the activities of the language centers can be developed. Is there a need and reason to establish more centers, including in Northern Sámi and Lule Sámi areas? In November 2018, a consultation in Jáhkkamáhkke with representatives of Sámi organizations and Sámi society was conducted. In the course of this discussion, it emerged that there is an explicit need for more language centers and more intensive language revitalization measures.

The Sámi Language Act and international conventions

Sámediggi is the political force behind the question of the establishment of a Sami Language Act, which would bring together the language rights of the Sami people and would thus constitute an extension of protections for Sami languages. A language act would also clarify the responsibilities of the authorities pertaining to the provision of instruction in Sami languages and encourage linguistic society to engage in further efforts.

According to the lawyer Marie B Hagsgård, who has investigated the issue on behalf of Sámediggi, a Sámi Language Act is possible under Swedish law, and could harmonize with the international conventions that Sweden has signed.⁶ According to the European Charter for Regional or Minority Languages and the Framework Convention for the Protection of National Minorities, “States shall take into account the needs and wishes expressed by the groups which use minority languages.” Therefore, the Sami people's desire for a language act may be obliged, argues Hagsgård in her report. Read more in Chapter 7.

#instagiella #instagiella #instagiälla #instagielle

Videos and photos from the language center's youth projects posted on #instagiella's Instagram account and YouTube channel have taken a humorous approach to increasing the visibility of Sámi languages. The movies cross language boundaries by incorporating several Sami languages. The “language inspirers” were the driving force behind the project, and produced and starred in the films. The project showed that the method of producing humorous videos on social media was successful and something that could be built upon. It is natural that the Sami languages assert themselves and be made visible on social media frequented by young Sami.

The pursuit of more Sámi language teachers

In its annual progress reports, the language center has periodically raised the issue of the need for teachers who can both teach in Sami and also provide lessons in the Sami languages. In this year's report, we also present examples of initiatives and possible stimulus measures from government authorities that could encourage the proliferation of qualified Sami language teachers. We note that

⁶ Hagsgård B., Marie (2018) “Det samiska språket - frågor om Sveriges internationella åtaganden” The Sámi Parliament, Reg. no. 2018-01334, <https://www.sametinget.se/127113>

the shortage of teachers is acute, and that this leads to serious shortcomings when it comes to the municipalities' fulfillment of their responsibility to provide instruction in Sami. The Swedish National Agency for Education's education efforts in cooperation with Sámi allaskuvla offers hope that a small portion of the need for teachers may soon be met; for more information, see Chapter 6.

There is consensus among language workers that education plays a central role in how language is transmitted to the next generation. Evidence-based knowledge exists about successful training models that can be used for both first- and second-language speakers, including the "ulpan method," which we describe in greater detail in Chapter 5. With the support of the research results, the responsible authorities could sharpen their educational strategies for Sami children and training initiatives for their teachers.

This year we have chosen to examine the extent to which Sami children hear/speak/learn Sami languages in preschool, as well as the extent to which local authorities offer skills development in Sami. Although the review is limited in scope and the accuracy of its conclusions thus cannot be guaranteed, it does indicate that much remains to be done before the ambition embodied in the legislation is realized.

Sami studies at a higher level

Available and functional higher education in Sami languages is a prerequisite for the future recruitment of teachers, preferably in combination with scholarships (an approach which has been implemented in Norway) which help to make this course of study more attractive to prospective students. The lack of Sami language teachers at the university level is a concern that we describe in Chapter 6.

Sámi Giellagáldu

Sámi Giellagáldu is the language cultivation body for the Sami languages. Its Scandinavian efforts have been conducted in project form for a number of years. The operation requires stability and a fixed appropriation, an objective which the Sami Parliament has expressed on numerous occasions. The functions of language cultivation and language standardization within the Sami language field are important, and transnational collaboration is necessary to the coherent development of the respective languages.

INLEDNING

Årets lägesrapport över de samiska språken utgår liksom tidigare år från Unescos kriterier i "Language Vitality and Endangerment"⁷, skrivna av en expertgrupp lingvister som utsågs 2003.

De första sex kriterierna är för att bedöma livskraften hos hotade språk, två kriterier bedömer språkliga attityder (7, 8) och den nionde bedömer behovet av dokumentation.

Sedan lägesrapport 2013 har vi på Samiskt språkcentrum försökt att identifiera och härleda tendenser, fakta och erfarenheter utifrån Unescos kriterier. Tillsammans med Sámediggis språkpolitiska mål är dessa vägledande faktorer som underlättar uppbyggnad och inriktning för de samiska språken.

Benämningen samiska språken/språket är i sig en samlingsterm för de olika samiska språken. I Sámediggis språkpolitiska handlingsprogram⁸ står:

Det finns flera samiska språk och övergripande kan man dela in dem i öst-, central- och sydsamiska språk. På svensk sida finns syd-, ume-, pite-, lule- och nordsamiska varav ortografierna för nord-, lule-, ume- och sydsamiska är godkända. När vi använder termen 'de samiska språken' i denna text syftar vi på de språk som finns på svensk sida. Ibland används termerna 'samiska språket' eller helt enkelt 'samiska'. Sådana gånger syftar vi på vilket som helst av de samiska språken, eller alla de samiska språken i betydelsen det samiska folkets språk.

Det språkpolitiska handlingsprogrammet är antaget i plenum och där framgår att Sámediggi strävar efter att de olika samiska varieteterna ska benämnas som olika samiska språk. Skillnaden mellan sydsamiska och nordsamiska kan liknas med skillnaden mellan svenska och färöiska.⁹

Samiskt språkcentrums ungdomsprojekt #instagiella/#instagiella/#instagiälla/#instagiele avslutades i oktober 2018. Projektet har synliggjort de samiska språken på sociala medier genom filmer och inlägg. Till projektet har språkinspiratörer knutits. De har fungerat som förebilder och i vårt slutord kommer en av språkinspiratörerna Juhán Nikolaus Wuolab Wollberg till tals:

2018 – ett ganska amazing språkår. Arton blev en fortsättning på sjutton. Tråante 2017 var underbart. Staare 2018 var underbart. Det behövde Sápmi för att skapa sammanhållning. Jag tycker att skillnaderna har blivit mindre. Man hör inte "du pratar fel samiska" lika ofta. Kan vi inte bara glädjas åt att vi är samer, åt allt vi har gemensamt!

I slutet av 2018 lämnade juristen Marie B. Hagsgård sin rapport "Det samiska språket - frågor om Sveriges internationella åtaganden"¹⁰ som hon gjort på Sámediggis uppdrag. Hagsgård är expert i Europarådets rådgivande kommitté för ramkonventionen om skydd av nationella minoriteter. I rapporten utreds bland annat frågan om en samisk språklag och vilka internationella åtaganden som kan åberopas för att nå Sámediggis språkmål. Läs mer om rapporten i kapitel 7.

⁷ Language Vitality and Endangerment. <http://www.unesco.org/culture/ich/doc/src/00120-EN.pdf>

⁸ https://www.sametinget.se/handlingsprogram_sprak

⁹ SOU 1990/91, samerätt och samiskt språk

¹⁰ <https://www.sametinget.se/127113>

Inför lagskärpningen avseende rätten till samiska i förskola i förvaltningskommunerna tittar vi närmare på förhållandena för barnen under 2018. Den tid barnen exponeras för samiska på förskolan visar sig variera (alltför?) mycket, från nolltid till heltid. Vi återger även ett par föräldraröster. Se mer i kapitel 6.

Unescos kriterier är enligt utredningen "Att återta mitt språk" (SOU 2006:19):

1. I vilken grad språket förs över till nästa generation,
2. antalet talare,
3. andel talare inom hela populationen,
4. i vilka domäner och i vilken utsträckning språket används,
5. i vilken grad språket används i nya domäner,
6. vilka förutsättningar för språkundervisning som finns,
7. språkets status och i vilken grad språket har lagligt skydd i samhället,
8. hur gruppens egna attityder är till det egna språket,
9. samt vilket språkmateriel det finns för språket, t.ex. grammatik och ordböcker.

Lägesrapporten refererar och återkopplar till Sámediggis språkpolitiska handlingsprogram¹¹ som antogs av plenum 2016. Sámediggi har enligt Sametingslagen (1992:1433) 2 kap 1§ 3p till uppgift att fastställa mål och leda det samiska språkarbetet. I det språkpolitiska handlingsprogrammet utgår de föreslagna målen och visionen från en självklar tanke om levande samiska språk nära kopplade till samisk kultur och samhällsliv.

Sámediggis vision för de samiska språken:

Alla samer kan tala, läsa och skriva samiska. De samiska språken är levande och välmående språk som används och värdesätts i samhället.

De fastställda språkpolitiska målen för det samiska språkarbetet är:

1. Det samiska folket har språkligt självbestämmande
2. Alla samer har grundläggande språkliga rättigheter
3. Samiska är huvudspråk i Sápmi/Sábme/Sábmie/Saepmie
4. Alla samer har möjlighet att återta och/eller utveckla sitt samiska språk utifrån individuella behov
5. Antalet barn och unga med samiska som förstaspråk ökar
6. Samiska ska vara synlig i samhället
7. Starka traditionella språkdomäner
8. Språkarbete i Sápmi/Sábme/Sábmie/Saepmie är gränslöst
9. Samiska i offentlig verksamhet ska vara vårdad, enkel och begriplig
10. Sámediggi agerar som förebild för hur samiskan används, värdesätts och stärks i samhället

¹¹ https://www.sametinget.se/handlingsprogram_sprak

1. I VILKEN GRAD SPRÅKET FÖRS ÖVER TILL NÄSTA GENERATION

Det är helt avgörande för de samiska språkens framtida utveckling att överföringen av språk fortsätter från de äldre till de yngre generationerna. På många håll i Sápmi har den naturliga generationsöverföringen minskat eller avstannat helt och därför finns ett behov av aktivt stöd och hjälp. Till detta behövs genomtänkta metoder.

Samiskt språkcentrum har påbörjat en sammanställning av erfarenheter och metodik utifrån pågående och tidigare mentorprogram. Det första mentorprogrammet började redan 2012. Materialet planeras utmyнна i en metodbeskrivning kring språköverföring som sker vid mötet mellan mentor och lärling.

Tredjegerations-fenomenet

Inte bara samer arbetar för att överbrygga den naturliga generationsöverföringen av språk, som lagar och socialt stigma ställt sig i vägen för under 1900-talet. Den amerikanska lingvisten Nancy Dorian¹², som länge har forskat kring det gaeliska språket, beskriver tredjegerations-fenomenet så här:

Den första generationen (eller de som inte vill överföra sitt ursprungsspråk till nästa generation) är vanligtvis den generation som strävar efter en bättre position i samhället och som tror att de för att uppnå detta måste överge vissa identitetsmarkörer, bland annat det stigmatiserande språket. Den andra generationen lär sig en del av föräldrarnas språk men mest majoritetsspråket. Den tredje generationen är den första som lyckats säkerställa sin position i samhället - och de blir då den första generationen som längtar efter det förlorade språket, vilket vid den tiden redan vanligtvis förlorat sitt stigma. De ser att de har mist sitt språkliga arv och känner sorg över det.

Händelser i Sápmi

Nordsamiskt mentorprogram

I samarbete med Sámiij áhpadusguovdásj¹³ har ett nordsamiskt mentorprogram initierats under 2018. 15 lärlingar med tillhörande mentorer deltar. De sydligaste deltagarna är från Göteborg och Uppsala, de nordligaste från Giron och Badje Sohppar. En uppstartsträff har genomförts där föreläsningar och mentorprogrammets metodik presenterades. Programmet pågår till slutet av maj 2019. Syftet är att skapa nya och fler talare genom muntlig språköverföring som sker vid mötet mellan mentor och lärling. Genom lärlingarnas loggböcker kan Språkcentrum följa mentorparens språkutveckling och aktiviteter. De månadsvisa loggarna ger även material till utvärderingen.

Mentorprogram Jåhkåasska

Samiskt språkcentrum har i samarbete med Jåhkåasska tjiellde påbörjat ett mentorprogram för medlemmarna inom Jåhkåasska sameby under hösten 2018. Målsättningen med språkprojektet är att byta arbetsspråk från svenska till lulesamiska i det vardagliga arbetet inom samebyn. En uppstartshelg är genomförd med föreläsningar om fenomenet språkspärr, presentation kring

¹² Nancy Dorian 1993; s.576-577

¹³ Samernas Utbildningscentrum i Jokkmokk

metodiken mentor-lärling samt ett föredrag om ortnamnen i Jåhkågasska. 26 vuxna (11 män, 15 kvinnor) och 10 barn deltog på uppstartshelgen. Barnen hade egna aktiviteter med en samisktalande ledare. På så vis fick även barnen två dagars språkbildning.

Gruppen valde att inte ha individuella mentorer från projektets start utan istället fokusera på tre kvällsträffar där mentorer och lärlingar tillsammans lärde av varandra. Temat på träffarna bestämdes till terminologi kring naturen och arbetet i renhagarna, renmärken, renens utseende samt slaktertermer. En språkkurs med fokus på talövningar genomfördes under ett veckoslut i november. Under 2019 avser man att fortsätta arbetet med ytterligare en språkkurs samt att dela upp sig så att varje mentor får en eller flera lärlingar att planera individuella aktiviteter med.

2 OCH 3. ANTALET OCH ANDELEN TALARE INOM HELA POPULATIONEN

Sverige för inte någon officiell statistik över antal talare av minoritetsspråk och det finns inte heller någon samisk befolkningsstatistik. Sverige och Västeuropa sticker ut i världen genom att inte veta hur stora de etniska grupperna är i befolkningen. I de flesta av världens länder bygger statistiken på självskattning. De som till exempel lever i Australien och uppfattar sig som aboriginer får själva anmäla det.¹⁴

På finsk sida gratulerar myndigheten Statistikcentralen med den här bilden¹⁵ på Samefolkets dag den 6 februari. (Siffrorna kommer från Befolkningsregistercentralen/Väestörekisterikeskus, som lämnar uppgifter om befolkningen till Statistikcentralen).

Bild 1. På finsk sida gratulerar myndigheten Statistikcentralen med den här bilden på Samefolkets dag den 6 februari.

¹⁴ <http://samer.se/4075>

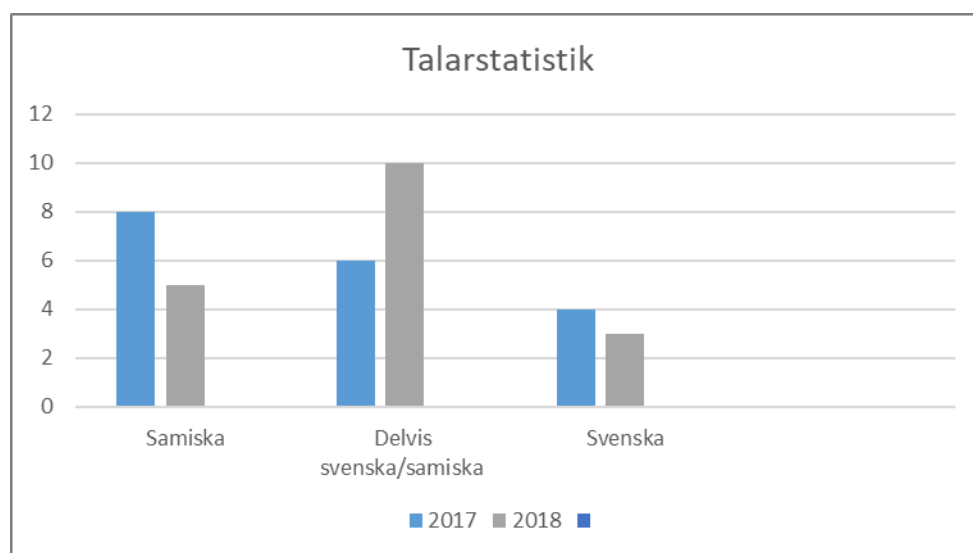
¹⁵ <https://www.facebook.com/Tilastotohtori/photos/a.290022101134657/1448070788663110/?type=3&theater>

Hyllningen är ett sätt att uppmärksamma att antalet personer som talar samiska språk i Finland under senare år har vuxit på ett positivt sätt. Informationen baseras på uppgifter som enskilda lämnat om samiska som modersmål.

I propositionen "En stärkt minoritetspolitik" (2017/18:199) skriver regeringen att det allmänna särskilt ska främja barns utveckling av kulturell identitet och användning av det egna minoritetsspråket och att antalet förstaspråkstalare behöver ökas för att trygga språkens fortlevnad. I propositionen nämns att språket är av vital betydelse som kulturbärare, såväl för talare av språken som för de individer som inte har språket närvarande i vardagen.¹⁶ Men propositionen nämner inte bristen på statistisk, på kunskap om språkanvändare eller möjliga sätt att ta reda på mer om detta. 2014 publicerade språkcentrum och Umeå universitet rapporten "Förstudie: kartläggning av de samiska språken", vars idéer går att jobba vidare med. Propositionen (2017/18:199) ledde dock till flera lagändringar, som vi återkommer till.

Sáminuorras förbundsmöten - talarstatistik framöver?

Tillsammans med språkcentrum har Sáminuorra utökat möjligheterna att använda de samiska språken under ungdomsorganisationens förbundsmöten.¹⁷ Sáminuorra har i två års tid dokumenterat talarstatistik från dagordningens 18 punkter. Processen med talarstatistiken kan komma att vidareutvecklas till att bli en indikator för att beskriva det språkliga nuläget för ungdomar under förbundsmötet. Än drar vi inga stora sluta slutsatser, men så här ser siffrorna ut hittills:

Graf 1 Talarstatistik under Sáminuorras förbundsmöte

På förbundsmötet finns 18 punkter på dagordningen. Under 2017 hölls åtta av dem helt på samiska och sex av dem delvis både de samiska och svenska. Fyra av punkterna avhandlades på svenska. 2018 hölls fem helt på samiska, tio delvis på samiska och tre på svenska. En punkt på dagordningen utmärker sig under 2018 och det är § 6 där nya styrelseledamöter presenterade sig och talade lulesamiska, nordsamiska, sydsamiska och svenska.

¹⁶ <https://www.regeringen.se/496171/contentassets/0bd30dc1baee4470b317ae7db82a56f7/en-starkt-minoritetspolitik-prop.-201718199.pdf>

¹⁷ <http://saminuorra.org/>

4. I VILKA DOMÄNER OCH I VILKEN UTSTRÄCKNING SPRÅKET ANVÄNDS

Under fjolårets lägesrapport beskrev vi utgivningen av samisk litteratur. Under detta år har vi gjort en uppföljning kring några utvalda litteraturaktiviteter.

Bágo čálliid siebrie

Bágo čálliid siebrie/Bágo skribent- och författarförening startade projektet "Tjállegoahte författarcentrum Sápmi" under 2018. Projektets syfte är att stärka den samiska litteraturen, verka för fler författare, fler böcker, fler berättelser och fler läsare, lyfta läsningen hos framförallt barn och unga samt stärka litteraturens plats i samhälls- och kulturlivet både i och utanför Sápmi.¹⁸

Trøndelag fylkesbibliotek och Gielem nastedh

2018 gav *Maanagærjah jarkoestimmie* ut sju barn- och ungdomsböcker på sydsamiska. Projektet drivs av Trøndelag fylkesbibliotek och Gielem nastedh, ett sydsamiskt språkcenter organiserat under Snåase kommun.

Det började med lösa översättningar, där läsaren/föräldern själv klistrar in sydsamisk text i en befintlig bok. Idag är de i framkant med att översätta och ge ut sydsamiska barnböcker. På biblioteket i Tråante ser Morten Olsen Haugen framför sig fortsatt uppemot 15 sydsamiska översättningar per år. Föräldrar har sagt till honom att förr läste de det som fanns om och om igen. Nu finns det fler böcker på sydsamiska för barn och unga än man vet om eller hinner läsa. Sedan 2014 har drygt 20 översättare bidragit till att över 80 titlar har getts ut. "Sydsamiska barn har rätt att läsa om allt möjligt på samiska. De ska ju kunna bråka på samiska, vara nykära på samiska, se på fotboll och vänta på en flygplats på samiska", säger Olsen Haugen till Samefolket.¹⁹

Ung diktbok Noerh Tjaelieh/Nuarah Tjállieh

Samiskt språkcentrum har i samarbete med Sameskolstyrelsen och Liksjoie förvaltningskommun under flera år anordnat Gielebiesie för ume- och sydsamiska elever i åk 4-7. Under vt-18 samlades således ett 30-tal samiska ungdomar till ett språkbad i Liksjoie. I samband med språkbadet skrev ungdomarna dikter på sina samiska språk, som nu samlats ihop till en diktbok. "Syftet med boken är att uppmuntra till språkanvändning, den kan även användas i undervisningssyfte", säger läraren och bokens redaktör Johan Sandberg McGuinne till Sameradion.²⁰ Han är glad och nöjd över boken och menar att det har varit ett lätt jobb att få ihop den eftersom ungdomarna har skrivit så fina och bra dikter. "Jag tycker det är jätteviktigt att träna sig på att skriva och att det kommer böcker på samiska som är skrivna av ungdomar och där ungdomar får dela med sig av sin vardag", säger Sandberg McGuinne.

Händelser i Sápmi

Språkspärrsmetodik – handledarkurs

För att möta behovet och intresset bland annat från samiska allmänheten och samiska förvaltningskommuner har Samiskt språkcentrum, i samarbete med Vualtjeren tjjelte och Isak Saba Senter, Unjárga, Norge, anordnat en handledarkurs i språkspärrsmetodik. Erbjudandet gavs till tidigare deltagare i kurser i ämnet som språkcentrum anordnat. Kursens syfte var att få fler aktörer som kan

¹⁸ <https://www.tjallegoahte.se/>

¹⁹ <http://samefolket.se/oversattaren-las-lagg-bort-skriv/>

²⁰ <https://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=2327&artikel=7052093>

vara kursledare och arrangörer, för att möta behovet och intresset från samisk allmänhet och förvaltningskommuner.

Kunskapen om språkspärr har gett språkcentrum en fungerande metodik. Fler med kompetens inom området innebär utökade möjligheter att anordna föreläsningar och språkspärrskurser. Språkspärr som metodik handlar om att deltagare får bearbeta och minska/häva spärrar för att kunna återta språket. Kurslitteraturen som använts är dels utgiven av Samiskt språkcentrum, dels annan litteratur om kognitiv beteendeteori.

5. I VILKEN GRAD SPRÅKET ANVÄNDS INOM NYA DOMÄNER

De samiska språken är inte bara språk, utan en del av ett folks kultur, identitet och arv. Så här beskrivs detta i det språkpolitiska handlingsprogrammet:

Renskötseln, som är en av grundpelarna i den samiska kulturen, är en stark språkbärande domän som med sin specifika terminologi beskriver renen med dess behov och förutsättningar. På samma sätt är andra traditionella domäner såsom duodji, jojken, samisk matkultur, jakt och fiske starkt sammankopplade med språket. Samtidigt är språk liksom kultur dynamiska, föränderliga och följer tiden. Nya arenor för språkanvändning uppstår hela tiden och är nödvändiga för att språket ska följa in till framtiden.²¹

Sociala medier är en del av vardagen idag och många samer är aktiva på sociala medier, men det är ingen självklarhet att samiskan flyttar med in där eller till andra ”nya” språkarenor/domäner. Det finns behov av både privata eldsjälar och riktade insatser från organisationer och institutioner. En utmaning är att få kontinuitet och långsiktighet för att uppnå bestående effekter. I lägesrapporten 2016 skrev vi om den sydsamiska radiotalkshowen med Gollegiella-prisvinnarna Steinfjell & Steinfjell. Programserien blev en succé och beskrevs som en ”smärre språkrevolution” med upp till 18 000 lyssnare. Sedan programmet tystnat står de sydsamiska lyssnarna i princip helt utan radioprogram på sitt språk.

Händelser i Sápmi

#instagiella #instagiella #instagiella #instagielle

En viktig del av språkcentrums verksamhet har varit ungdomsprojektet #instagiella som bedrivits på sociala medier. Projektet började 2017 och avslutades i oktober 2018. Vi har haft ett Instagramkonto och en Youtube-kanal, som har använt sig av hashtagarna #instagiella (nord- och lulesamiska), #instagiella (umesamiska) och #instagielle (sydsamiska). Projektet har haft en referensgrupp på sex personer i åldrarna 18-23, två män och fyra kvinnor. De fyra samiska språken nord-, lule-, ume- och sydsamiska har varit representerade.

Språkinspiratörerna (referensgruppen) har vid flera tillfällen samlats för att producera filmer på samiska. Att göra samiskan synlig med humor uttryckte projektet #instagiella som ett mål när språkinspiratörerna samlades första gången. Skratt och glädje ska ju vara en självklar del i livet. #instagiella-kontot på Instagram har fått närmare 1000 följare och filmerna på Youtube har setts

²¹ https://www.sametinget.se/handlingsprogram_sprak, s.7

mer än 1000 gånger under projekttiden. I filmerna som gjorts har språkgränser korsats då flera samiska språk hörts i filmerna.

Bild 2. Logga för Samiskt språkcentrums ungdomsprojekt.

Språkinspiratörerna har även fungerat som förebilder för andra samiska ungdomar och arbetat för att skapa positiva attityder till de samiska språken. #instagiele har nått en bred målgrupp av Instagram-användare i alla åldrar. Bland instagram-följarna märks en övervikt (78%) av kvinnor/tjejer.

Projektet #instagiella var på plats under Jokkmokks marknad 2018 där ungdomsprojektet presenterades. Under firandet av 100 års-jubiléet Staare2018 skedde samverkan med Sámediggiis andra ungdomssatsning #mittsápmi, med fokus på information om samer. Under projektet har språkinspiratörerna i #instagiele hållit olika workshops, bland annat på #Digigiella-konferensen, Sáminuorras årsmöte och Samiska konfirmationslägret i Burträsk. #instagiellas språkinspiratörer har medverkat på Giellabeassi-Giellabiesse-Giällabiesse-Gielebiesie. Under Same-SM i Staare höll #instagiella ett språkcafé, en samiskspråklig arena för ungdomar, med mål att prata, fika och lära sig göra filmer för sociala medier.

Bild 3. Språkinspiratörerna i språkcentrums ungdomsprojekt #instagiella #instagiella #instagiälla #instagiele spred samisk språkglädje på bland annat Instagram. Här: Glad midsommar på olika samiska språk.

Giellakafea

Samiskt språkcentrum har under 2018 arrangerat språkkafé i Jåhkåmåhkke vid tre tillfällen. Syftet har varit att skapa mötesplatser där de samiska språken är rådande och inbjuda till gemenskap. Under språkkaféet bjöds på olika aktiviteter, projektet #instagiella presenterade sin verksamhet och visade samiska kortfilmer som de själva producerat. Den andra träffen hölls utomhus där man pratade om växter. Vid den tredje träffen producerade deltagarna en kortfilm som publicerades på Youtube. Vid en av träffarna lagade deltagarna mat tillsammans, vilket också stimulerade till användning av samiska.

Sara Ajnnak grammisnominerad

Umesamiska jojkaren och singer-songwritern Sara Ajnnak nominerades till Grammis i kategorin Årets folkmusik för plattan *Gulldalit – Can You Hear Me*. "Sara Ajnnak vill utforska jojkens alla möjligheter; det vackra och det aviga. Här finns de vidsträckta viddernas väldighet och de frostnupna kindernas kristallklara kittlingar. Här möts tradition och nutid", skrev folkmusiktidningen Lira.²²

#DigiGiella18

Under 100-årsjubileumsveckan Staare2018 anordnades den tredje och sista språkkonferensen med inriktning mot digital teknik inom projektet #DigiGiella. Konferensen har handlat om hur digitala verktyg kan bidra till bevarande, främjande och utveckling av de samiska språken. Målgruppen har varit samiska språkarbetare, lärare i samiska, föräldrar till samiska barn och ungdomar, samordnare i samiska förvaltningskommuner och övriga med intresse för de samiska språken. Programmet innehöll information om Sámediggis ordboksapp, lansering av språkappen *U Talk-south saami* av Aajege språk- & kompetensesenter i Norge, Giellagáldu informerade om sametingens samiska språksamarbete i Norden, Divvun och Giellatekno om språkteknologi i vardagen. Deltagarna fick också höra om samiskt språk i Ubmeje kommun och Sámediggis #instagiella-projekt. Professor Mikael Vinka föreläste med rubriken "Samiska ur ett arvspråksperspektiv".

I panelsamtalet resonerades om de samiska språken: utbildning i samiska, lagstiftning gällande samiska och undervisning, samiska och digitalteknik och språkrevitalisering. Konferensen hade 72 deltagare, 54 kvinnor och 18 män. Delar av programmet spelades in av UR och kan ses här:

<https://urkola.se/Produkter/205245-UR-Samtiden-DigiGiella18-Samiska-sprak-och-digital-teknik-Sametingets-ordboksapp>

En av föreläsarna under konferensen var Maria Steinfjell Kråik, lärare i Åarjelsaemien vierhtie-såafoe/ Sørsamisk kunskapspark, som berättade om S-ulpanmetodik, den samiska varianten av den välrenommerade ulpanmetodiken; en språkrevitaliseringsmetodik utvecklad i Israel på 1950-talet. I Ulpanpedagogiken undervisar man hela tiden på målspråket och aktiverar alla elever hela tiden, med språklig variation i högt tempo. Det är hela tiden repetitioner och man bygger språket och inför nya ord och meningsstrukturer i naturliga situationer. Läraren upprepar orden/språkstrukturen och eleverna säger efter. Man tar två steg fram och ett tillbaka varje lektion. Läraren använder rikligt med bilder och annat material, kroppsspråk med mera. Eleverna gör dialoger och sen införs språket i text- och skrivövningar. Övriga språk som använder ulpanmetoden är gaeliska, walesiska och maori.

Projektet #DigiGiella har bestått av tre årliga språk- och digitalakonferenser. #DigiGiella16 och #DigiGiella17 arrangerades och streamades i Ubmeje under arrangemanget Ubmejenbiejvieh/ Samiska veckan. Projektet har genomförts i samverkan med Humlab, Ubmeje universitet och

²² <http://www.lira.se/skivrecension/gulldalit-can-you-hear-me/>

Institutionen för språkstudier (tidigare år), Ubmeje Kommun, SSR Svenska samernas riksförbund, och 2018 års konferens även med Staare2018²³ och UR.

New Amigos onlinespel

Samiskt språkcentrum har i samarbete med New Amigos, NA Technologies DA lanserat en spelversion av ett onlinespel för att stimulera till samisk språkinlärning²⁴. Spelet är i tre nivåer, från inga kunskaper i samiska till flytande samtalsnivå för alla läskunniga. Spelet är för både barn och vuxna och finns i nord- lule-, ume- och sydsamiska språkversioner. Spelet fanns sedan tidigare som brädspel på syd- och nordsamiska och norska. Samiskt språkcentrum har medverkat med översättningsarbete till svenska, lule- och umesamiska. Lanseringen av online-spelet skedde i december 2018 tillsammans med sameskolornas elever. De långa geografiska avstånden i Sápmi är här inte ett hinder, då en spelare kan sitta i norra Sverige och spela med en person i södra Sverige.

6. VILKA FÖRUTSÄTTNINGAR FÖR SPRÅKUNDERVISNING SOM FINNS

Sámediggis vision är att "alla samer kan tala, läsa och skriva samiska samt att de samiska språken är levande och välmående språk som används i samhället".²⁵ I det språkpolitiska handlingsprogrammet anges också målet "antalet barn och unga med samiska som förstaspråk ökar" (mål 5). I år vill vi se närmare på verkligheten, vilka förutsättningar har barnen att lära sig samiska?

Samisk förskoleverksamhet

I årets lägesrapport gör vi en enklare kartläggning av huruvida de samiska förvaltningskommunerna erbjuder samisk förskoleverksamhet samt i vilken omfattning barnen i verksamheten får höra/tala /lära sig samiska. Vi har intervjuat förskolecheferna i tio kommuner samt ett par föräldrar.

I tidigare lägesrapporter har vi kunnat konstatera att barnen drabbas hårt av att samhället inte klarar av att möta behoven av förskola med samisktalande personal och skolbarnens behov av undervisning i och på samiska. Under kommande år är frågan högaktuell då skollagen från januari 2019 skärper kraven fastställer att en förvaltningskommun "ska erbjuda barn /.../ plats i förskola där hela eller en väsentlig del av utbildningen bedrivs på /.../ samiska".²⁶

Vår undersökning omfattar tio (av 25) samiska förvaltningskommuner; Staare, Suorssá, Straejmie, Máláge, Kråavvan Luspie, Vuoltjere, Árviesjávrrie, Árjepluovve, Ubmeje, och Herjedaelie.²⁷ Vi har inte tagit med de fyra kommuner som har avtal med Sameskolstyrelsen om samisk förskoleverksamhet (Giron, Váhtjer/Jiellvárre, Jáhkámáhkke/Dálvvadis och Lusspie).

Av resultatet framgår att åtta av tio kommuner i någon grad har samisk förskoleverksamhet. Gemensamt för kommunerna är att de alla anför att det är svårt att rekrytera samisktalande personal. Trots det erbjuder de flesta kommuner inte personalen kompetensutveckling i samiskt språk. Endast två kommuner har erbjudit utbildning i samiska under 2018 och då bara för någon enstaka person ur personalgruppen.

Kommunerna presenterar olika lösningar för den samiska förskoleverksamheten, bland annat:

²³ www.staare2018.se

²⁴ <https://newamigos-prod.azurewebsites.net>

²⁵ https://www.sametinget.se/handlingsprogram_sprak

²⁶ Skollagen 2010:800 8 Kap. 12 a §

²⁷ För ortnamn på svenska se Bilaga 1

- samisk förskoleverksamhet i kommunens centralort men inte på de mindre orterna
- ambulerande samisktalande personal som besöker barnen
- barnen får via länk träffa en samisktalande personal viss tid per vecka
- samisk miljö och samiska kulturinslag men inte samiskt språk

I de kommuner som erbjuder samisk förskoleverksamhet varierar tiden som barnen har tillgång till samiska (möjlighet att höra, lära och prata samiska) kraftigt, från två timmar per vecka i två kommuner till mer än tio timmar per vecka i tre kommuner.

Sammanfattningsvis är rekryteringsunderlaget för samisktalande personal till förskolan mycket ansträngt och ambitionen att anordna eller tillhandahålla utbildning i samiska mycket lågt. Trots det erbjuder majoriteten av de tillfrågade kommunerna samisk förskoleverksamhet i någon grad.

Lagstiftaren skärper i den reviderade minoritetsspråklagen tonen genom krav på kommunerna att anta mål och riktlinjer för sitt språkarbete samt genom utfästelsen att "hela eller väsentlig del av utbildningen bedrivs på/.../ samiska". Tydligt är att kommunerna måste anstränga sig betydligt mer om de ska nå upp till lagens krav.

Vad säger föräldrarna?

David Kroik är småbarnsförälder i Ubmeje och har intervjuats tidigare om sin kamp för att barnen skall erhålla en samisk förskola (se lägesrapporter 2014 och 2017). I en uppföljande intervju med honom så berättar han att det nu finns samisk förskoleverksamhet i Ubmeje kommun. Förskolan har nyligen flyttat till en mer centralt belägen plats i stan. På fråga om i vilken grad han tror att barnen får höra/tala/lära sig samiska så svarar han att de uppskattningsvis hör och har möjlighet att kommunicera på samiska upp till halva tiden på förskolan. Det finns två samisktalande bland personalen samt modersmålspedagoger som kommer in och arbetar med barnen vissa timmar per vecka. Föräldern framför att det är svårt att veta hur mycket samiska barnen får höra eftersom det är så personbundet och någon förmedlad nedskriven språkstrategi har inte kommit till föräldrarnas kännedom. Som förälder efterfrågar han ett tydligare ledarskap och någon typ av policydokument där det framgår hur personalen planerat att förmedla språket, tillgänglighet till samiskt material, formalisering av språkarbetet, vikarieanskaffning med mera. Det skulle innebära en kvalitetssäkring.

På frågan vilka förväntningar David har på den nya lagen om att "hela eller väsentlig del" av verksamheten ska bedrivas på samiska så svarar han att som förälder vet man inte hur kommunen väljer att definiera "väsentlig del" och man har inte heller kontroll på om det innebär någon egentlig utökning. En framgång är att bestämmelsen är inskriven i skollagen vilket innebär att skolinspektionen kan gå in och granska vad en viss kommun gjort och ge direktiv om förbättringar.

Vi har också talat med en förälder i en annan kommun. Hen ger en helt annan bild av verksamheten än den samiska förvaltningskommunens förskolechef. Enligt föräldern så får barnen stöd i samiska endast en fjärdedel av tiden som förskolechefen har uppgett till språkcentrum. Föräldern beskriver en stor frustration över kommunens "nonchalans, ointresse och okunskap". Trots att det har gått tio år med minoritetsspråklagen så upplevs en handfallenhet hos kommunen och brist på förståelse och vilja att tillmötesgå de samiska barnens rätt till sitt eget språk.

På frågan om det blir bättre när lagen skärps så säger föräldern följande:

Hittills finns en svensk förskola med några minuter samiska i veckan som samiskt alibi. De skyller på att de inte vet hur de ska göra, men det handlar om fördomar. Personalen försöker, men de har ingen samisk kompetens. Det är hos ledningen som det blir stopp, där finns ingen vilja att gå varken

föräldrarna eller lagen till mötes. Där finns det så stora brister i kännedom om samiska förhållanden att de inte ser viktigheten.

Det finns ingen samisk miljö i övrigt heller i förskolan. Trots "minoritetspengarna" vill man inte satsa något. Ett argument från kommunen har varit att det "ska vara lika förutsättningar för alla" och bara en liten satsning på samiska i en förskoleavdelning har de sett som ett hot mot de svenska barnens rätt till svenska. De förstår inte hur det fungerar med minoritetsspråk i en majoritetsspråkmiljö eller hur språk och identitet hänger ihop. Mina barn har börjat byta ut sina samiska ord mot svenska eftersom de inte blir bekräftade i sin samiska identitet på förskolan. Förskolan som den nu (inte) fungerar tar bort barnens samiska identitet istället för att stärka den.

Lagen betyder uppenbarligen ingenting och för de chefer som ska tillämpa den får det inga konsekvenser när de inte följer den, men det får fruktansvärda konsekvenser för barnen som ska vara med om det här. Som får växa upp och känna sig annorlunda och mindre värda.

Med den nya skrivningen i lagen så förväntar jag mig (egentligen) en samisk förskola, eller åtminstone en plan för hur man kommer dit, men förskolechefen har sagt rakt ut att de inte kommer att klara av att göra som lagen säger, de kommer inte ens att försöka. Så nu har jag inga förväntningar alls om det inte finns någon press uppifrån eller hot om sanktioner. Det måste finnas någon sanktionsmöjlighet, det måste få konsekvenser om de inte följer lagen.

Samisk förskola i Bïenjedaël

Herjedalen kommun tillhör förvaltningsområdet för samiska, och där startades en samisk förskola i Bïenjedaël²⁸ under en försöksperiod 1 september 2018 - 15 januari 2019²⁹ som nu blivit en permanent verksamhet som följer skolans läsår. Två pedagoger arbetar med de samiska barnen två dagar i veckan mellan kl. 9 och 15. Än så länge har de inte egna lokaler där de kan ordna en samisk miljö till verksamheten. Ett sådant synliggörande av det samiska skulle stärka barnens identitet och gynna språkutvecklingen.

Modersmål samiska i Skolverkets statistik

Vi fortsätter följa hur många elever som vill och får läsa samiska i skolan. Enligt Skolverkets siffror så var 839 grundskoleelever "berättigade" till samiska som modersmål läsåret 2017/18 och 919 under 2018/19. I fjolårets lägesrapport konstaterade vi att endast de barn vars föräldrar ansökt om modersmålsundervisning hamnar i statistiken som "berättigade". Mörkertalet är alltså mycket stort. Skolverket fortsätter samla in uppgifter från kommunerna på samma sätt som tidigare.

Noterbart är att Skolverkets rapporteringssystem inte är anpassat efter Sameskolans läroplan. På sameskolorna läser eleverna samiska som eget ämne (som första- respektive andraspråk), modersmål samiska finns inte i Sameskolans läroplan. Men i Skolverkets statistik återfinns Sameskolans elever i statistiken för modersmål för de senaste två läsåren. För tidigare läsår finns

²⁸ Funäsdalen

²⁹ <http://www.minoritet.se/samisk-forsoksverksamhet-startas-i-funasdalen>

Sameskolans elever fördelade på flera kategorier och den sammanslagna statistiken för hela landet blir därför svår eller omöjlig att tolka. Därför redovisar vi endast de senaste två åren i tabell 1.

När vi jämför med tidigare år (se tabell 1) kan vi konstatera en delvis positiv trend. Antalet elever som ansökt om modersmålsundervisning har ökat kraftigt men andelen som faktiskt får undervisning har närmast minskat. I dessa siffror ingår de elever som går i någon av sameskolorna eller får integrerad samisk undervisning genom Sameskolstyrelsen, där samtliga elever får undervisning i samiska. I övriga kommuner ser det mindre bra ut där inte ens hälften av de som ansökt om modersmål samiska får någon undervisning. Modersmålseleverna, inklusive Sameskolan, redovisas per samiskt språk i tabell 2.

Tabell 1. Undervisning i modersmål samiska i grundskolan samt i sameskolan de senaste åren.

Samiskaelever	2017/18		2018/19	
	Antal	Andel	Antal	Andel
"Berättigade" enligt Skolverket	839		919	
Samtliga som deltar i modersmål samiska	600	72%	643	70%
Varav elever i sameskolor åk 1-6*	155	98%	159	100%
Integrerad samisk undervisning åk 1-9 med SamS**	226	100%	270	100%
Återstår: Elever som söker modersmål samiska i andra kommuner	458 (839-155-226)		490 (919-159-270)	
Elever som får modersmål samiska i andra kommuner	213 (600-155-226)	47%	214 (643-159-270)	44%

Källa: Skolverket³⁰ och Sameskolstyrelsen

*) Enligt Sameskolstyrelsen var antalet elever 158 under 2017/18 och 161 under 2018/19 och 100% av Sameskolornas elever läser samiska.

**) Statistiken i denna rad kommer från Sameskolstyrelsen och kan eventuellt inte helt stämma gentemot Skolverkets siffror i tabellen.

Förutom det som redovisas i tabellen ovan finns det elever på högstadiet som läser samiska som modernt språk inom ramen för språkval. Läsåret 2017/18 var det totalt 74 elever. Detta har betydelse för elevens möjligheter till meritpoäng. Det finns nämligen en skillnad mellan betyg i moderna språk som språkval och betyg i modersmål. Vid ansökan till gymnasieskolan används de 16 bästa betygen i elevens slutbetyg från grundskolan för att räkna ut ett meritvärde (max 320 poäng). Utöver dessa betyg så får ett 17:e betyg i moderna språk läggas på och det maximala meritvärdet blir

³⁰ <https://www.skolverket.se/skolutveckling/statistik/sok-statistik-om-forskola-skola-och-vuxenutbildning?sok=SokC&omrade=Skolor%20och%20elever&lasar=2017/18&run=1>

då 340 poäng. För elever som läser modersmål som eget ämne (alternativt som elevens val) och får godkänt betyg, ingår betyget i meritvärdet om det är ett av elevens bästa 16 betyg, annars inte.

Tabell 2. Antal elever som får modersmålsundervisning i samiska i grundskolan läsåren 2017/18 redovisat på respektive samiskt språk

Modersmål samiska	2017/18	
	"berättigade"	deltagare
SAMISKA (ospecificerat)	82	36
NORDSAMISKA	349	271
LULESAMISKA	92	71
PITESAMISKA	14	7
UMESAMISKA	58	29
SYDSAMISKA	244	186
Totalt	839	600

Källa: Skolverket

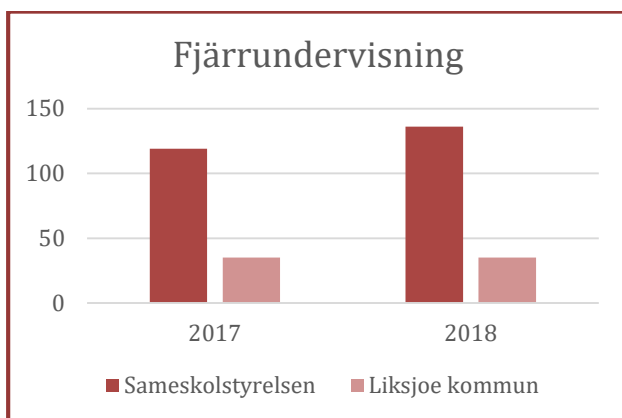
Lägesrapporten kan inte presentera statistik för samiska studier på gymnasienivå för samiska som modersmål, moderna språk eller individuellt språk. De uppgifterna finns inte på Skolverket och det är oklart om denna statistik överhuvudtaget tas fram. Statistik över undervisning i samiska i grundskolan och på andra nivåer i utbildningssystemet kan och bör ge tydlig och viktig information om utvecklingen för de samiska språken. Det är en viktig del i uppföljningen av Sámediggis språkmål och strävan efter språklig revitalisering. Skolverket har meddelat språkcentrum att de planerar att i framtiden redovisa sameskolan separat, vilket förhoppningsvis kommer att öka värdet av statistiken.

Fjärrundervisning

Fjärrundervisning möjliggör att elever får undervisning i samiska oavsett var de bor. Elever och lärare träffas webbaserat, med webbkamera och headset.

Sameskolstyrelsen (Sams) använder sig av GAFE (*Google Apps for Education*) och undervisningen sker via appen *Google Hangout* där lärare och elev möts, kan prata och chatta. Det finns flera funktioner på webben som kan användas för att variera undervisningen. Man kan använda Sámediggis ordböcker både via dator och app, använda presentationer, smartboard, dela skärm och dokument, spela spel och titta på film.

Det finns digitala läroböcker, som Skolverket tillhandahåller (natmin.skolverket.se) på nord-, lule- och sydsamiska, och de övriga nationella minoritetsspråken. Materialet är för årskurserna 1-3 och 4-6. Hemskolorna står för elevernas läromedel och material som behövs under skolutgåendet. Eleverna har en till två timmar i veckan, och får undervisning muntligt, skriftligt och genom film och inläsningar. För en del yngre elever kan en hel timme med nätundervisning bli för länge, då kan man bestämma att till exempel dela tiden i två halvtimmar om det passar för eleven och läraren. Det kan vara en, två eller max tre elever i en undervisningsklass. Föräldrar kan också delta i undervisningen ibland, antingen genom samma dator som eleverna eller genom att få en egen inbjudan.

Graf 2. Antal elever som får fjärrundervisning via Sameskolstyrelsen eller Liksjo kommun

Sameskolstyrelsens fjärrundervisning i samiska omfattar idag 136 elever i 64 skolor. Elevantalet har ökat från 119 elever från höstterminen 2017 till 136 elever höstterminen 2018.

Liksjo kommun har förutom samiskundervisning för 32 elever också fjärrundervisning på nord-, syd- och umesamiska till 35 elever under hösten 2018 från förskoleklass till och med gymnasiet. Fjärrundervisningen sker i följande kommuner: Syöldate, Vyöddale, Vännäs, Suorssá, Árviesjávrrie, Kraapohke, Máláge, Ale, Hudiksvall.

Lärocentret Åarjelsaemien vierhtiesáafoe, Aarborte i Norge, ger fjärrundervisning till en gymnasieelev på svensk sida.

Utbildningsdagar

Förvaltningskommunen Kråavvan Luspie har vid två tillfällen bjudit in språkcentrum att genomföra en utbildningsdag för förskolepersonal vid kommunens förskolor med fokus på revitalisering av de samiska språken. Utbildningsdagarna innehöll föreläsning om de samiska språken och språklig revitalisering samt en efterföljande workshop med temat "Hur går vi vidare?". På utbildningsdagarna informerades om material, webbplatser, språk och kultur samt tips om samiskt förskolematerial. En tredje utbildningsdag återstår att genomföra.

Sámij Áhpadusguovdásj/Samernas utbildningscentrum

Under lång tid har Sámij áhpadusguovdásj haft en central och betydande roll kring utbildningar för det samiska folket och inte minst vid överföringen av traditionell kunskap. Skolan hette tidigare Samernas folkhögskola men drivs numera som stiftelse. Här erbjuds utbildning i duodji, samiska språk (nord-, lule-, ume- och sydsamiska), rennäring, samiskt mathantverk och olika kurser inom samisk kultur. Under de senaste åren har en utveckling skett kring språkkursernas metodik som bygger på det talade språket. Det finns kurser för samisktalande och för de som vill utveckla sina kunskaper i samiska språket. Intensivkurserna i samiska följer kraven för att ansökan om korttidsstudiebidrag från Sámediggi.

2017 fanns 96 studerande vid Sámij áhpadusguovdásj, varav 27 elever i duodji, samt 62 elever i språk varav 32 i umesamiska³¹. Språkkursen i umesamiska genomfördes i Liksjo och via Internet.

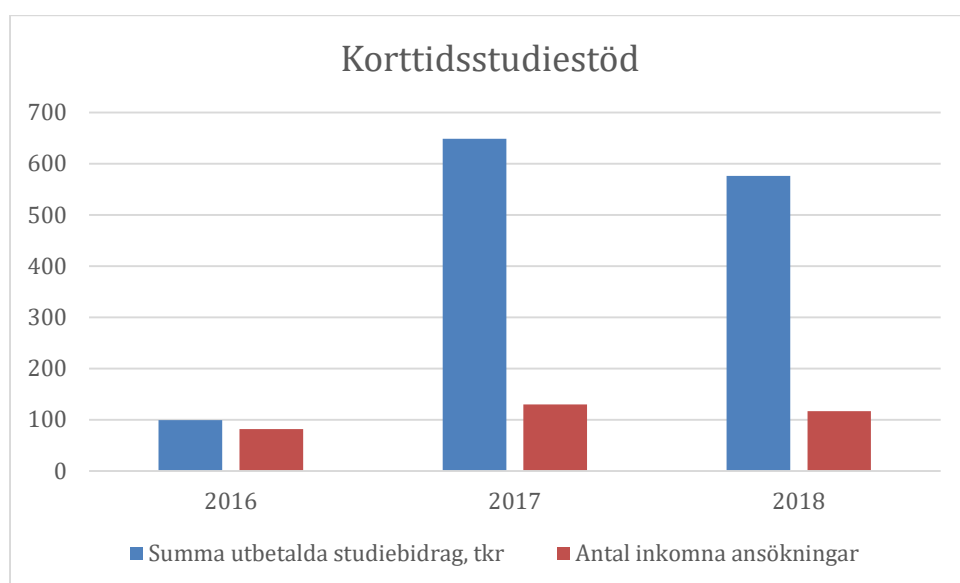
³¹ <https://www.sapmi.se/wp-content/uploads/2018/05/%C3%85rsredovisning-Samernas-utb-med-underskrifter.pdf>

Under 2018 var det 89 studerande vid Sámiij áhpadusguovdásj; 31 elever i duodji, 32 elever studerade nordsamiska, 18 stycken lulesamiska och åtta stycken sydsamiska. Den umesamiska språkkursen genomfördes inte på grund av lärarbrist.

Bidrag till korttidsstudier

Sámediggi handlägger och ansvarar för utbetalning av korttidsstudiebidrag till den som studerar samiska. Korttidsstudiebidraget är till för att främja det samiska språket så att samer som inte haft möjlighet att lära sig läsa och skriva på samiska får tillfälle att lära sig det. Man kan erhålla bidraget om man deltar vid en kurs i Sverige som är anordnad av Samernas utbildningscentrum i Jåhkåmåhkke/Dálvvadis, folkhögskola eller kommunal vuxenutbildning eller en studiecirkel via ett studieförbund. Bidraget gäller endast korta kurser. En utbildning får omfatta högst 14 dagar eller 112 timmar. Föreskrifterna för korttidsstudiebidrag (STFS 2008:1) utgår från förordning (2007:1347).

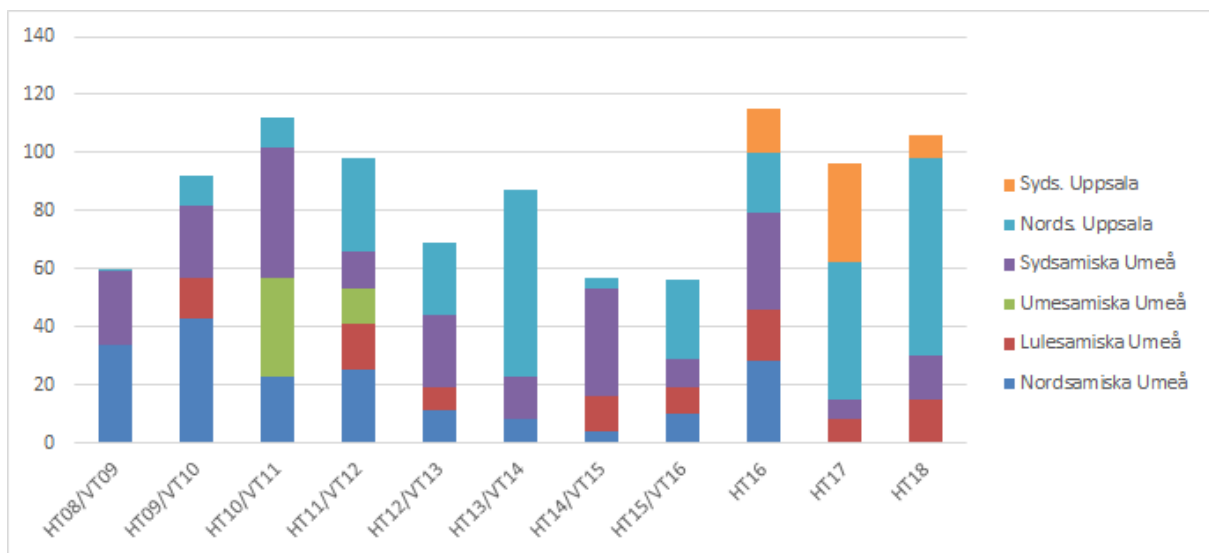
Under 2018 har 576 000 kronor utbetalats, vilket är 70 000 kronor mindre än 2017.

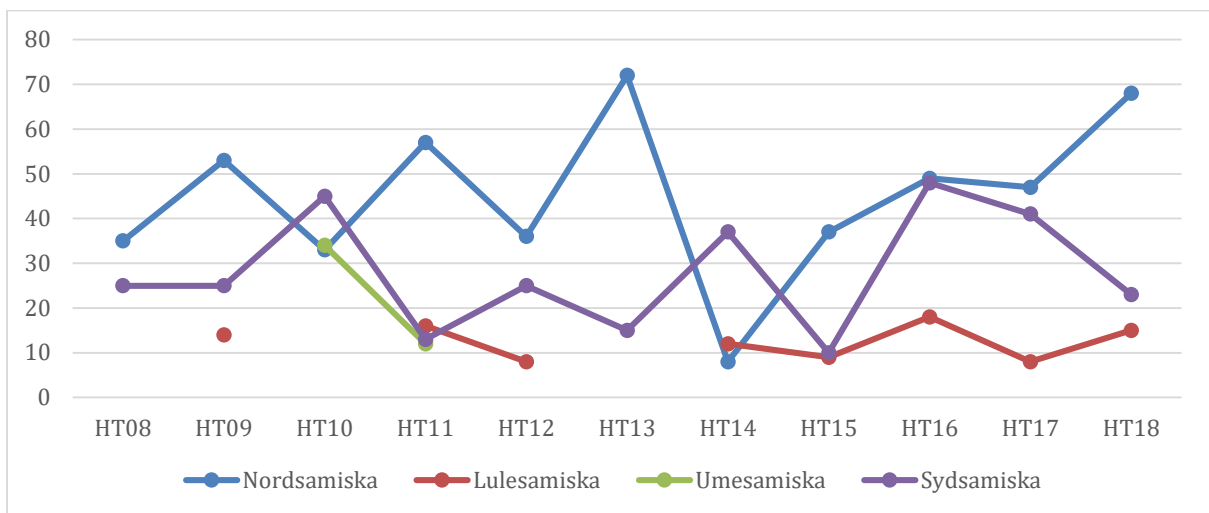
Graf 3 Utbetalda korttidsstudiebidrag i tkr 2016-18 samt antal inkomna ansökningar

Samiska på universitet

Under 2018 erbjöds universitetskurser i sydsamiska, lulesamiska och nordsamiska. I Ubmeje erbjöds inga kurser i nordsamiska beroende på brist på lärare i nordsamiska. De flesta studerar på "introduktionsnivå" (heter A-nivå i Uppsala och Nybörjarkurs i Ubmeje), det vill säga kurser utan förkunskapskrav. Under höstterminen 2018 var 74 av 106 (70%) studenter registrerade på grundnivån. Introduktionskurserna är främst till för de som inte kunnat läsa samiska i grundskolan eller gymnasiet och ger behörighet till studier på egentlig universitetsnivå. I diagrammen nedan (Graf 4a och 4b) visas antalet registrerade universitetsstudenter i samiska 2008-2018 från nybörjarnivå till och med B-nivå vid Ubmeje och Uppsala universitet. Detta speglar det intresse som finns för universitetsstudier. Men observera att siffrorna gäller de som registrerats vid kursstart – det antal studenter som slutfört kurserna är betydligt lägre.

Graf 4a. Antalet registrerade universitetsstudenter i samiska 2008-2018 från nybörjarnivå till och med B-nivå vid Umeje och Uppsala universitet. Alla kurser är halvfart på distans. Registrerade studenter på höstterminen blir i praktiken bruttoantalet för hela läsåret. Kurserna i umesamiska hölls som sommarkurser. Universitetens nivåbenämningar är inte helt jämförbara - kurser utan krav på förkunskaper benämns i Uppsala A-kurser men i Umeje nybörjarkurser, därför ingår enstaka studenter på C-nivå i Uppsala 2016 - 2018. Alla kurser ges inte varje år, Umeje universitet alternerar till exempel med nybörjarkurs + B-kurs vartannat år och A-kurs + C-kurs vartannat år.

Graf 4b. Diagrammet visar det totala antalet registrerade studenter i respektive samiskt språk vid Umeje och Uppsala universitet. Ingen kurs har hållits i umesamiska sedan de två sommarkurserna hölls 2011 och 2012 (HT10, HT11). Kurser i lulesamiska har hållits de senaste fem åren, men bara ca vartannat år dessförinnan. Diagrammet gäller 2008-2018 från nybörjarnivå till och med B-nivå. HT08 = läsåret 2008/2009 osv.

Umeje Universitet tappade viktig kompetens under 2018 när både professorn i samiska språk Mikael Vinka flyttade en del av sin tjänstgöring (20%) från Umeje universitet till Nord universitet i Norge, och doktoranden tillika läraren i sydsamiska David Kroik samtidigt började arbeta för Nord universitet (till 80%).

Norge har ett stort försprång i förhållande till Sverige när det gäller samiska utbildningsfrågor generellt. Professor Mikael Vinka anger som ett skäl till varför han inlett sin tjänstgöring i Norge att han vill vara närmare de som kan språket.³²

Noterbart i figur 4 a och b är att det inte förekommit någon universitetskurs i nordsamiska i Umeå de senaste två åren. Detta beror på att läraren i nordsamiska från hösten 2017 och under år 2018 hade en anställning som postdoktor vid annat lärosäte och ingen vikarie kunde rekryteras. Det finns i dagsläget ingen sammanhållen strategi för hur man ska hantera detta, varken på universitets- eller regeringsnivå. Hur kan lärarbristen åtgärdas och behovet av högre studier i samiska tillfredsställas när det till synes hänger på enskilda personers engagemang och möjlighet att undervisa också på högsta akademiska nivå? Umeå universitet har trots allt ett nationellt ansvar för att erbjuda högskolestudier i samiska och utbildning för lärare i samiska.

Stipendier för studier i samiska

Samiskt språkcentrum har genom åren beskrivit stora behov och många olika förslag för att öka samisk läraryrkförsörjning och fler möjligheter till studier i samiska för det samiska folket.

Sámediggi skrev i november 2017 till regeringen om stipendieordningar för studier i samiska.³³ Lägerapporten för samiska språk 2017 omnämnde skrivelsen. Ännu har inget svar från regeringen kommit. "Eftersom svenska statens politik ligger bakom att samerna förlorat sitt språk ska inte individen belastas ekonomiskt för att lära sig samiska", skrev Sámediggi då. I Sámediggis budgetunderlag 2020-2022 skriver man: "Stipendier kan vara ett sätt att öka studiemotivationen och rikta insatser för att i bristyrken säkerställa kompetens i de samiska språken. Det är ytterst nödvändigt att öka antalet lärare i samiska, en stipendieordning kan fylla sin funktion där."

Det är Sámediggis ansvar att leda det samiska språkarbetet. Förutom resurser behövs även fungerande strukturer för hur saker hanteras vidare när Sámediggi angett sin syn på saker eller lagt fram förslag till förändringar, exempelvis skrivelsen om en stipendieordning. På några skilda platser i Sápmi erbjuder man stipendier till de som studerar samiska eller utbildar sig i bristyrken, som till exempel lärare. Här följer några goda exempel:

Lule- och sydsamiska lärarstipendier i Norge

Divtasvuodna kommun samarbetar med fylkesmannen i Nordland och Nordland fylkeskommune om stipendier till lärarstudenter vid den lulesamiska lärarutbildningen i Bådåddjo (Nord universitet). Studenterna får 200 000 norska kronor i årligt stipendium under fem års studier. Hittills har fem studenter fått stipendier vid starten av höstterminen 2018. En ny kull, med samma erbjudande, planeras för höstterminen 2019.³⁴ Det här omfattar även samma universitets satsning i Levanger i sydsamiskt område. Nord universitet samarbetar med de omgivande förvaltningskommunerna och Fylkesmannen i Nordland i att ge stipendier om 200 000. Det finns dock bara en student på det sydsamiska lärarprogrammet.

³² <https://www.nord.no/no/aktuelt/nyheter/Sider/Med-livreddende-forstehjelp-til-sor-og-lulesamisk.aspx>

³³ Sametinget Dnr 1.2.6-2017-1569

³⁴ Paulsen, Lars Filip, enhetsleder kultur, næring og utvikling, Divtasvuona suohkan (Tysfjord kommune). 2019. E-post 31 januari. <LarsFilip.Paulsen@tysfjord.kommune.no>

Jåhkåmåhkke/Dálvvadis kommunvna

Satsningen på att få fler lärare i kommunens skolor fortsätter. I detta nu studerar sex jokkmokksbor till lärare med kommunalt stipendium, 3 000 kronor/månad. Vid vårterminens slut i juni 2019 ska tre av dem vara klara och börja arbeta. Efter tre år i tjänst får de ytterligare ett stipendium på 30 000 kronor. Skolchefen hoppas och tror att fler ska börja läsa till lärare hösten 2019.³⁵

Lärarsatsning Norsjö

Norsjö kommun har, precis som Sápmi i övrigt, brist på behöriga lärare. Nu satsar kommunen för att ändra på det. Sex miljoner kronor budgeteras för utbetalning av lönebonus, flyttbonus och möjligheter att plugga och jobba samtidigt, under fyra och ett halvt år. Satsningen avser utbildning till kommunala grundskolelärare. "Jag skulle säga att det här är en unik satsning. Delar av den har kanske genomförts i andra kommuner men inte så här brett", säger Magnus Eriksson (S), ordförande i utbildnings- och omsorgsutskottet, till tidningen Norran.³⁶

Bájlil tillhör också en av de kommuner som numera utlyser stipendier för lärarstudier.³⁷ Här skulle de samiska förvaltningskommunerna eller samisk myndigheter kunna finna inspiration och verktyg för att öka antalet lärare som kan undervisa i och på samiska.

Skolverkets uppdragsutbildning - Sámi allaskuvla

Skolverket erbjuder kompetensutveckling för att fler ska bli behöriga lärare i samiska. Utbildningen vänder sig både till legitimerade lärare som saknar behörighet i samiska, och till de som saknar lärarutbildning men har kunskaper i samiska.³⁸

Nytt för detta år är att det har etablerats ett samarbete med Sámi allaskuvla/Samisk högskola i Guovdageaidnu, Norge, som arrangerar uppdragsutbildningen, huvudsakligen via en internetbaserad kursplattform. De som deltar i uppdragsutbildningen får möjlighet att läsa kurser i samiska. Sámi allaskuvla har utformat en utbildningsinsats med fyra kurser på 7,5 högskolepoäng och dessa kurser kommer att ges över två år. Målsättningen är att stärka lärarnas kompetens och ge dem möjlighet att kunna söka om behörighet som modersmålslärare i samiska.

Planerade kurser:

- Samisk språkidaktik med fokus på grundläggande läs och skrivfärdigheter
- Samisk språklära och litteratur i skolan
- Grundläggande färdigheter och samisk muntlig tradition i undervisningen
- Lärare i en mångfaldig skola och ett mångfaldigt samhälle

Händelser i Sápmi

Giellabeassi/ Giellabiesse/ Giällabiessie/ Gielebiesie

Samiskt språkcentrum har sedan 2014 tillsammans med Sameskolstyrelsen (Sams) genomfört språkbadsläger där målgruppen varit elever inom Sameskolstyrelsens verksamhetsområde. Under detta år har det genomförts sex språkbadsläger för åk 5 och 6. Fyra läger under våren 2018 (för

³⁵ <https://www.jokkmokk.se/kommun-samhalle/barn--utbildning/stipendier/>

³⁶ <https://www.norran.se/nyheter/storsatsning-pa-behoriga-larare-i-norsjo/>

³⁷ <https://www.pajala.se/Documents/Kultur-%20och%20utbildningsnamnden/stipendier%20for%20studier%20-%20text%20till%20hemsidan%20och%20annons.pdf>

³⁸ <https://www.skolverket.se/skolutveckling/kompetensutveckling/bli-behorig-larare-i-samiska>

nord-, lule-, ume-/syd- respektive sydsamiska) samt två läger under hösten 2018 (för nordsamiska åk 6 och lulesamiska). Totalt deltog 129 elever; 72 flickor och 57 pojkar.

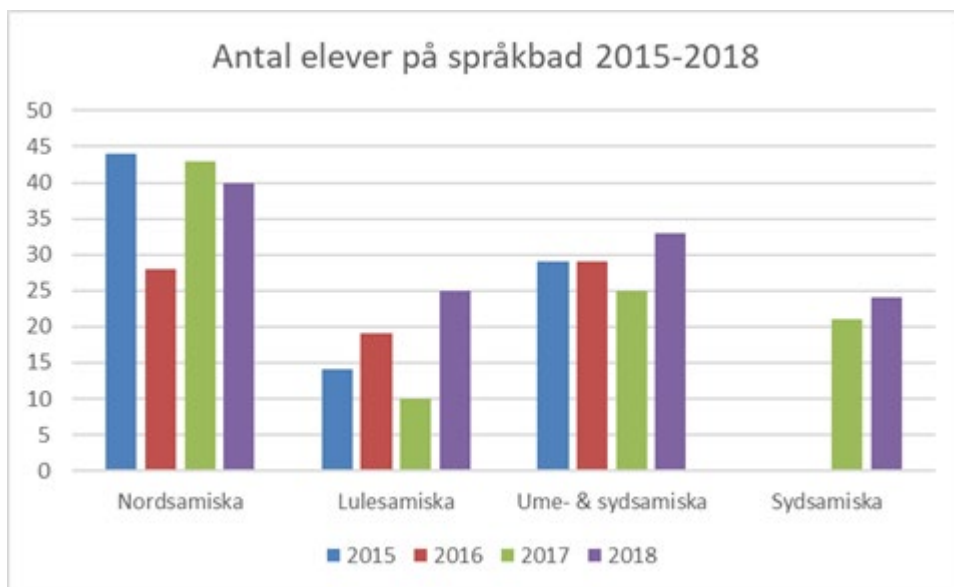
Vid lägren används språkbadspråket i alla sammanhang och situationer. På respektive läger har man haft ett samiskt undervisningsspråk förutom lägret i ume-/sydsamiska där man arbetat med två samiska språk parallellt. Eleverna uppmuntras att tala och våga tala samiska med kamrater och vuxna.

Bild 4. Elever och lärare på det sydsamiska språkbadet i Klïere.

Under höstens språkbadsläger valde pedagogerna för den nordsamiska gruppen att genomföra lägret i anslutning till en samebys renskötselplanläggning i syfte att inspirera till naturligt ökad språkanvändning hos eleverna. Miljön och närheten till naturen främjade tillsammans med aktiviteter traditionell kunskapsöverföring. På lägret fick barnen övernatta i en kåta, skära skohö och träffa informanter som berättade om traditioner och kulturlämningar. Vid lägrets utvärdering gav merparten av barnen skriftliga svar på samiska vilket visade på ökade samiska språkkunskaper vid lägrets slut!

Även det lulesamiska lägret valde att låta barnen övernatta i kåta, dels för att det är ett traditionellt samiskt boende med närhet till naturen, dels för att det ansågs som ett bra sätt att främja elevernas språkutveckling. Vid lägrets utvärdering framkom tecken på hög måluppfyllelse genom att samiskan kommunicerades mer mot slutet av lägret och att elevernas intresse för samiska ökade.

Graf 5. Antal elever på språkbudsläger 2015-2018. Källa: Sameskolstyrelsen, Samiskt språkcentrum och Leksjö kommun.

Utan språkundervisning på gymnasiet

Precis som i grundskolan är det lärarbrist även på gymnasiet. De som drabbas främst är eleverna som inte alltid kan räkna med att det blir någon undervisning. Det kan få som resultat att eleven inte får studiepoäng i samiska för att bli behöriga till att söka vidare till universitetsutbildningar. Detta riskerade till exempel Albertina Larsdotter Kråk som blev helt utan undervisning i sydsamiska på Lapplands gymnasium i Giron läsåret 2017/18. I en artikel på Sameradion & SVT Sápmis hemsida säger rektorn en dryg månad in på vårterminen: "Tyvärr har man inte fått igång det här och det har hamnat mellan stolarna. Skolan har inte hanterat det här korrekt kan jag säga. Och jag kan bara beklaga att det blivit så här. Normalt ska rutinerna vara så säkra att det inte behöver hända".³⁹

Noterbart är att Giron varit samisk förvaltningskommun sedan år 2000. Albertina säger själv, ett år senare, att hon sedan fick undervisning under höstterminen 2018 men att det var "jag själv och min lärare som fick hålla kontakten för att jag skulle få läsa samiska, det var inte direkt så att skolan tog initiativet, dom la inte till samiskan på mitt schema heller utan det kändes som att dom fortfarande nonchalerade den undervisning jag har rätt till." Albertina går sedan vårterminen 2019 på Lapplands gymnasium i Jåhkåmåhkke/Dálvvadis och får där fungerande undervisning i sydsamiska med lärare på plats.

Som lägesrapporten nämnt ovan är det ingen myndighet som för statistik på hur många elever som vill och/eller kan läsa samiska på gymnasiet.

Medborgarförslag - lulesamiskt språk borde vara obligatoriskt ämne i grundskolan i Jåhkåmåhkke/Dálvvadis

2006 inlämnades ett medborgarförslag om att samisk kultur och lulesamiskt språk borde vara ett obligatoriskt ämne i grundskolan i Jåhkåmåhkke/Dálvvadis med en studietimme i veckan på

³⁹ <http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=2327&artikel=6889302>

mellanstadiet.⁴⁰ Under våren 2017 väckte partiet Framtid i Jokkmokk frågan på nytt och under februari 2018 var ärendet uppe för omröstning i kommunstyrelsen. Skolkontoret, barn- och utbildningsnämnden samt Socialdemokraterna hade dessförinnan avstyrkt förslaget, bland annat med motiveringen att elever idag kan läsa lulesamiska frivilligt genom elevens val. Genom att allianspartnern Vänsterpartiet röstade med oppositionen så beslutades det ändå om obligatorisk undervisning i lulesamiska på mellanstadiet.

Efter beslutet påbörjades ett arbete för att se hur lulesamiskan skulle kunna införas i undervisningen men skolkontoret i Jåhkåmåhkke ansåg inte att det fanns möjlighet att införa lulesamiska som ett obligatoriskt ämne i grundskolan. Barn och utbildningsnämnden yttrade sig också i ärendet 2017-11-14, § 49. Ärendet togs åter upp i kommunstyrelsen under hösten 2018 där oppositionen tillsammans med vänstern yrkade på återremittering istället för avslag.

I tidskriften Nuorat 2/18 kan man läsa att det är annorlunda på norsk sida. Där läser alla elever, både samiska och norska, efter en särskild läroplan. I de kommuner i Norge som ingår i samiska förvaltningsområdet (elva kommuner) så läser alla elever i grundskolan också om det samiska inom NO, SO, hemkunskap och musik. Läroplanerna ersätter de som resten av Norge har och heter till exempel Læreplan i kristendom, religion, livssyn og etikk – samisk och Læreplan i duodji.

Skoluppgift om att jaga renar

I fjolårets lägesrapport beskrev vi en händelse där elever förbjöds tala samiska i skolan i Jåhkåmåhkke/Dálvvadis. I år beskriver vi en incident från 2018 som inte direkt handlar om de samiska språken men ändå visar att det fortfarande finns kränkande attityder som drabbar samiska elever. I Máláge gavs elever i grundskolan i uppgift att jobba med en text som valts ut för att den "debatterade" rennäringen. En förälder tillika renskötare som läst texten berättar i Sameradion: "Renar ska vara i stängsel året om så att de inte stör. Renar ska kunna skjutas av vem som helst som med älgen. Det stod att det är helt fel ersättning för renpåkörningar. Att det beror på slarv från renskötarnas sida att de är på vägen, och sådana saker."⁴¹

Renskötarens dotter tog illa vid sig och fick utstå kommentarer och verbala påhopp efter lektionen. "Läraren har sagt att hen gjort fel till oss. Att hen inte reagerat. Men det är ju i sig ett tecken på hur normaliserat sådant här är. Det är strukturell rasism", säger pappan. Händelsen är anmäld till Skolinspektionen.

⁴⁰ <https://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=2327&artikel=6885266>

⁴¹ <https://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=2327&artikel=7094326>

7. SPRÅKETS STATUS OCH I VILKEN GRAD SPRÅKET HAR LAGLIGT SKYDD I SAMHÄLLET

Samiska språkens status i samhället och deras lagliga skydd har stor betydelse både för intresset från målgruppen att använda och lära sig samiska men också för möjligheterna att genomföra utbildnings- och revitaliseringsinsatser. I årets lägesrapport över de samiska språken väljer vi att på djupet granska lagskyddet för samiska språk. Frågan är högaktuell. Lagförändringar på området har trätt i kraft från januari 2019 och Sámediggi har gett juristen Marie B Hagsgård i uppdrag att se närmare på frågan om skydd i lagen för samiska språk. Hennes rapport blev klar i oktober 2018 och heter "Det samiska språket – frågor om Sveriges internationella åtaganden"⁴²

Rapporten utgår från ett antal frågor som Sámediggis politiker formulerat, här i förkortad version:

1. *Är det möjligt att skapa en samisk språklag i Sverige?*
2. *Vilka internationella åtaganden kan åberopas när det gäller samernas rätt i Sverige till det samiska språket (språken)?*
3. *Minoritetsbegreppet har blivit ett hinder för utvecklingen /.../ Finns det en möjlighet att åberopa internationell rätt för att samer och samiskt språk och kultur ska behandlas efter sina (specifika) behov och förutsättningar?*
4. *Hur kan vi nå språkmålen i förhållande till vad konventionerna ger oss?*
5. *Vad händer om Sametinget begär att inte ingå i gruppen minoriteter utan enbart ses som urfolk?*

Det viktigaste ur Hagsgårds rapport beskrivs och sammanfattas nedan.

Sveriges internationella åtaganden

Internationellt lagligt skydd

Samerna har ett internationellt och ett nationellt skydd för sin kultur och sitt språk. Grundläggande i internationell rätt är likabehandlings- och icke-diskrimineringsprincipen samt principen om att minoriteter har rätt att delta i och påverka beslut som rör dem och deras kultur. Det innebär att personer som tillhör en minoritet har samma rätt till sitt språk och sin kultur som personer som tillhör majoriteten. För att detta ska bli verklighet krävs särskilda positiva åtgärder så att individer som tillhör minoritetsgrupper och urfolk i praktiken kan erhålla samma kulturella rättigheter som övriga. Därav följer att ett särskilt skydd för minoriteters och urfolks kultur (där språket ingår), som innebär att stater ska vidta särskilda positiva åtgärder gäller.

FN:s konvention om medborgerliga och politiska rättigheter har genom artikel 27 kommit att bli ett viktigt skydd som kan åberopas för minoriteters och urfolks kultur i vid mening. FN:s kommitté för mänskliga rättigheter betonar vikten av att urfolk på ett meningsfullt sätt tillåts delta i beslut som påverkar dem och deras kultur.⁴³

Vissa bestämmelser i urfolksdeklarationen (artikel 13, 14 och 16) ger också skydd för urfolks språk och uttalar att staterna ska vidta särskilda positiva åtgärder för att skydda och främja användningen av urfolks språk inom olika delar av det privata och offentliga livet.

⁴² Sametinget Dnr 2018-01334

⁴³ Kommittén för mänskliga rättigheter, allmän kommentar nr. 23, § 27

Det starkaste skyddet för samiska förhållanden ges genom att Sverige har ratificerat två Europa-konventioner som båda ger lagligt skydd för samisk kultur och samiskt språk i samhället. Dessa är "Europeiska stadgan för landsdel- och minoritetsspråk" (Språkstadgan) och "Ramkonventionen för skydd av nationella minoriteter" (Ramkonventionen). Båda konventionerna innehåller bestämmelser om skydd mot diskriminering av minoritetsspråk (artikel 7.2 i Språkstadgan) och skydd av minoriteters kultur (artikel 4.2 i Ramkonventionen).

Enligt Språkstadgan skall staterna vidta särskilda positiva åtgärder för att främja landsdels- eller minoritetsspråk i syfte att skydda dem (artikel 7, p.1c). Enligt Ramkonventionen skall positiva åtgärder vidtas för att stötta minoriteternas strävan att behålla sin kultur och sitt språk (artikel 5 p.1). I artikel 15 i Ramkonventionen anges att de nationella minoriteterna måste tillförsäkras ett betydande inflytande så att de så långt möjligt kan ställa sig bakom de beslut som tas.

Som svar på Sámediggis fråga om det finns möjlighet att åberopa internationell rätt för att samer och samiskt språk och kultur skall behandlas efter sina specifika behov framgår att det finns ett tydligt stöd för detta i bägge Europakonventionerna samt genom de uttalanden regeringen gjort i propositionen om en nystart för den svenska minoritetspolitiken.⁴⁴

Stöd för att åberopa internationell rätt för att samer och samiskt språk och kultur skall behandlas efter sina speciella behov ges dels i Språkstadgan, där det står att samer i egenskap av nationell minoritet och samiska som ett landsdels- och minoritetsspråk ska behandlas efter sina särskilda behov och förutsättningar. Och dels utifrån Ramkonventionens skrivning att de stater som ratificerat konventionen har åtagit sig att "främja de förutsättningar som är nödvändiga för att personer som tillhör nationella minoriteter skall kunna bibehålla och utveckla sin kultur och bevara de väsentliga beståndsdelarna av sin identitet, nämligen religion, språk, traditioner och kulturarv" (artikel 5,p.1) Det är svenska myndigheter som i sin verkställighet skall ta hänsyn till utfästelserna i dessa konventioner.

Ramkonventionens rådgivande expertkommitté, som övervakar tillämpningen av Ramkonventionen behandlar det samiska språken separat, vilket enligt rapporten kan tolkas som att man inte anser att alla nationella minoriteters språk kan behandlas på samma sätt och att samiskan har specifika behov.

Nationellt lagligt skydd

Det nationella skyddet för samerna är reglerat i den svenska grundlagen (Regeringsformen kap. 1, §2, st.6). Där ges samerna ett skydd genom skrivningen "Samiska folkets... möjligheter att behålla och utveckla ett eget kultur- och samfundsliv ska främjas".

I § 4 Minoritetslagen föreskrivs att det allmänna har ett särskilt ansvar att skydda och främja de nationella minoritetsspråken. Det allmänna ska även i övrigt främja de nationella minoriteternas möjligheter att behålla och utveckla sin kultur i Sverige. Barns utveckling av en kulturell identitet och användning av det egna modersmålet skall främjas särskilt.

Som en följd av den senaste propositionen "En stärkt minoritetspolitik" (prop. 2017/18:199), som från januari 2019 blivit lag, har vissa lagändringar skett, såsom rätt att få hela eller en väsentlig del av förskoleundervisningen och äldreomsorgen på samiska i de samiska förvaltningskommunerna⁴⁵

⁴⁴ <https://www.regeringen.se/informationsmaterial/2018/06/nystart-for-en-starkt-minoritetspolitik/>

⁴⁵ prop. 2017/18:199, s.27, s.107

samt kommuners och andra myndigheters skyldighet att informera om rätten att använda samiska (Minoritetslagen §3).

Europarådets ministerkommitté som följer tillämpningen av Europarådskonventionerna i Sverige ger enligt rapporten uttryck för att man bör utgå från respektive minoritets behov när man utformar politiken för minoritetsspråk och ger en uppmaning att ”stärka utbildningen i och på samtliga nationella minoritetsspråk genom att anta en övergripande och strukturerad strategi som utgår från såväl de minoritetsspråkstalandes behov som situationen för respektive språk” (CM/RecChL [2017]).

De samiska språken

Sámediggi arbetar aktivt för att stärka de samiska språken. Sámediggi har formulerat tio språkmål i sitt språkpolitiska handlingsprogram. Ett språkpolitiskt uttalande från Sámediggis sida är att de samiska språken är flera och inte ett. De samiska språken omnämns som ett språk i svensk lagstiftning och svensk minoritetspolitik, fast det i själva verket handlar om flera språk (syd-, ume-, pite-, lule- och nordsamiska). Det finns en bakgrund till detta, men frågan är om Sámediggi med hjälp av Europakonventionernas skrivningar och de åtagande som därpå följer, kan få till stånd en ändring så att de samiska språken betraktas och behandlas som flera språk?

Det som, enligt slutsatserna i rapporten, talar för en sådan differentiering är att det samiska språksamhället genom Sámediggi önskar denna förändring, något som staterna som ratificerat Europakonventionerna ska ta hänsyn till (artikel 7.4. i Språkstadgan och artikel 15 i Ramkonventionen).

Samisk språklag

Sámediggi yrkar på en samisk språklag och ställer sig frågan om det utifrån vad staten har åtagit sig i förhållande till Språkstadgan och Ramkonventionen är möjligt att skapa en sådan lag. I Hagsgårds rapport konstateras att en konvention kan innebära att man kommer fram till att det behövs lagändringar för att Sverige skall leva upp till åtaganden enligt konventionen. När Sverige tillträdde Språkstadgan och Ramkonventionen tillkom exempelvis *Lagen om rätt att använda samiska hos förvaltningsmyndigheter och domstolar* (1999:1175), en lag som senare har ersatts av *Lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk* (2009:724) (Minoritetslagen).

Att göra en lagändring som innebär att en samisk språklag tillkommer är följaktligen formellt möjligt. Förutom den högre graden av främjande av de samiska språken som ett införande av en sådan lag skulle innebära, så tillmötesgår den Sámediggis uttalade vilja. Detta ligger i linje med Språkstadgans och Ramkonventionens skrivningar om vikten av att ta hänsyn till de behov och önskemål som uttrycks av grupper som använder minoritetsspråken.

Sámediggi utvecklar sin frågeställning och undrar om man kan reglera de språkliga rättigheterna med den norska ”samelagen” som förebild, vilket enligt slutsatserna i rapporten är fullt möjligt och pekar bland annat på skrivningen i artikel 14 i Språkstadgan. Där nämns att stater ska främja ett transnationellt utbyte för minoritetsspråk som används i identisk form i två eller flera stater.

Samerna – ett urfolk

Samerna är per definition Sveriges urfolk. Den vanligaste definitionen lyder:

Urfolk är ett folk som härstammar från folkgrupper som bodde i landet eller i ett geografiskt område, som landet tillhör, vid tiden för erövring eller kolonisation eller fastställande av nuvarande statsgränser och vilka har

*behållit en del eller alla sina egna sociala, ekonomiska, kulturella och politiska institutioner.*⁴⁶

Samerna betraktas dock i svensk minoritetslag och i minoritetspolitiken som en av flera nationella minoriteter, vilket ur samiskt perspektiv inte känts helt korrekt. Sámediggi har i många sammanhang påpekat detta för beslutsfattare. En diskussion har förts om att begära att inte ingå i gruppen nationella minoriteter utan enbart ses som Sveriges urfolk. I internationell rätt ses samerna både som en minoritet och ett urfolk - och samiska både som ett urfolksspråk och ett minoritetsspråk. En slutsats i rapporten är att om Sámediggi skulle begära att samer inte längre ska bli betraktade som en nationell minoritet finns det risk för att samerna och samiskan skulle förlora det skydd som Ramkonventionen och Språkstadgan ger. Det skulle även bli oklart om skyddet som uttrycks i FN:s konvention om medborgerliga och politiska rättigheter för minoriteter skulle gälla samerna. De konventioner som uttryckligen ger skydd för urfolk skulle kunna fortsätta att tillämpas på samerna. De är dock mindre omfattande och mindre tydligt reglerade.

Sammanfattningsvis är rapporten "Det samiska språket – frågor om Sveriges internationella åtaganden" på många sätt väldigt distinkt och klagörande och ger Sámediggi tydliga svar på stora frågor.

Stärkt lagskydd

De ändringar i lagen (2009:724) om nationella minoriteter och minoritetsspråk och i skollagen (2010:800) som trädde i kraft den 1 januari 2019 innebär höjda förväntningar från samiskt håll. Inte minst gäller det skärpningen i formuleringen kring förskolan. Där stadgas nu att en samisk förvaltningskommun "ska erbjuda barn, vars vårdnadshavare begär det, plats i förskola där hela eller en väsentlig del av utbildningen bedrivs på /.../ samiska". Samiska föräldrar har stora förväntningar på att skrivningen "hela eller en väsentlig del" ska innebära att barnen faktiskt ska få gå i en förskola där samiskan är det dominerande språket. För barn som har samiska som förstaspråk är en samisk förskola en förutsättning för en språkmiljö och språkutveckling likvärdig den som svenskspråkiga barn får i en svenskspråkig förskola. En samisk förskola skulle innebära mycket goda förutsättningar för att även samiska barn som inte har samiska som förstaspråk i hemmet skulle utveckla förstaspråkskompetens. En samisk förskola ligger i linje med Sámediggis språkmål att antalet barn och unga med samiska som förstaspråk ska öka.

Ändringar i lagtexten och en uttalad vilja till språklig revitalisering från regeringen är positiva och nödvändiga steg, men kräver ett rejält grepp om hela utbildningssituationen för att i praktiken bli verkningsfullt. Samiska förvaltningskommuner har snart funnits i 20 år och problematiken med brist på pedagoger och lärare har varit känd hela tiden. Det finns ett stort intresse för språkstudier hos samer, men utbildningssystemet är inte anpassat efter samiska behov och önskemål. Bristen på personal till förskolor och utbildning på alla nivåer är akut. Till och med Sameskolstyrelsen har svårt att hitta utbildad samiskspråkig personal till alla tjänster där sådan kompetens efterfrågas i sina fem skolor och fem förskolor.

I Regeringens skrivelse 2017/18:282 "Nystart för en stärkt minoritetspolitik"⁴⁷, som föregick lagändringarna, gör regeringen i kapitel 5.2 *Revitalisering av de nationella minoritetsspråken* bland annat bedömningen: "Ett långsiktigt och samlat handlingsprogram för bevarande av de nationella

⁴⁶ <https://www.sametinget.se/1097>

⁴⁷ <https://www.regeringen.se/49ee6b/contentassets/1714b43194a84a409955192b48147374/nystart-for-en-starkt-minoritetspolitik-skr.-201718282.pdf>

minoritetsspråken bör utarbetas och antas. Programmet bör innehålla såväl övergripande som specifika åtgärder och en tydlig ansvarsfördelning”. Regeringen skriver att det är ”angeläget /.../ för att främja möjligheten för minoritetsspråken att revitaliseras och fortleva som levande språk i Sverige”.

Samiskt språkcentrum håller med om att förverkligandet av de rättigheter som ska garantera de samiska språkens överlevnad som levande språk i Sverige har gått för långsamt. De åtgärder som har vidtagits har inte varit tillräckliga för att åstadkomma faktiska möjligheter för enskilda samer att återta eller utveckla sitt språk.

Ett nationellt handlingsprogram för de samiska språken, som inkluderar utbildningssituationen och alla andra områden och aktörer som är av betydelse för revitalisering av samiskan, kan ha avgörande betydelse för framtiden. Europarådets expertkommitté har återkommande påpekat behovet av en övergripande och strukturerad nationell strategi som utgår från såväl talarnas situation som situationen för respektive språk. Sámediggi fastställer enligt sametingslagen (1992:1433) mål för och leder det samiska språkarbetet. Sámediggi har antagit ett språkpolitiskt handlingsprogram och menar bland annat att en samisk språklag som säkerställer samernas språkliga rättigheter i realiteten är nödvändig för att det ska vara möjligt att uppfylla de språkpolitiska målen.

Betänkandet “Nationella minoritetsspråk i skolan – förbättrade förutsättningar till undervisning och revitalisering” (SOU 2017:91).

Betänkandet (SOU 2017:91)⁴⁸ ligger sedan länge klart på regeringens bord. Direktiven till utredaren (i december 2016) var att denne skulle kartlägga behovet av åtgärder med anledning av dels regeringens strävan att värna och revitalisera de nationella minoritetsspråken, dels Europarådets kritik mot Sverige när det gäller undervisningen i de nationella minoritetsspråken.

Bland utredarens förslag märks införande av skolämnet Nationellt minoritetsspråk, ökade möjligheter till tvåspråkig undervisning samt läromedel och kursplaner i det nationella minoritetsspråket samiska.

Samiskt språkcentrum har vid upprepade tillfällen betonat att det krävs en vilja till en reell förändring för att revitaliseringen ska lyckas. Det är oerhört viktigt att den viljan också finns hos majoritetssamhället i form av regering, riksdag och i utbildningssystem. Flera av förslagen i utredningen skulle innebära tydliga förbättringar för samiskan i utbildningssystemet.

Uppdrag att utreda hur Samiskt språkcentrums verksamhet kan utvecklas

Sámediggi har under 2018 på regeringens uppdrag utrett hur Samiskt språkcentrums verksamhet kan utvecklas för att främja fler samiska språk. “Samiskt språkcentrums verksamhet har visat sig vara ett väl fungerande verktyg för språkrevitalisering, men det finns samtidigt behov av att utveckla verksamheten”, skriver regeringen i utredningsuppdraget (Ku2018/01453/DISK).

Sámediggi och ortnamn

Frågan om Sámediggis roll vid godkännande av ortnamn på kartor och vägskyltar har varit aktuell länge. I SOU “Att återta mitt språk” (2006:19) föreslogs att Sámediggi skulle få förstärkt inflytande och sista ordet vid skiljaktig mening om samiska ortnamn. Insats nummer 14 i det språkpolitiska handlingsprogrammet föreslår att regeringen överför ansvaret för granskningen av samiska ortnamn till Sámediggi. 2018 beslutade regeringen om en förordningsändring som ger Sámediggi uppgiften att yttra sig i ärenden om fastställande av samiska ortnamn, granska förslag till samiska namn på

⁴⁸ https://www.regeringen.se/4ac2cd/contentassets/1223a145243f4c0aa25c0f3dc55b6965/sou-2017_91_webb.pdf

allmänna kartor och yttra sig i frågor om personnamn med samisk anknytning. "Det samiska samhället har centrala kunskaper om ortnamn som vi behöver få ta del av. Att synliggöra de samiska namnen är en del i den större processen att ge erkännande till det samiska folket och därför är denna nya uppgift för Sámediggi så viktig", sa tidigare kultur- och demokratiminister Alice Bah Kuhnke på regeringens hemsida.⁴⁹ Ändringen i förordningen gäller från 1 oktober 2018.

Händelser i Sápmi

Ortnamnsträffar

Runt om i Sápmi försiggår lokala samiska ortnamnsstudier med olika intensitet. Gemensamt för dessa grupperns arbete är att man vill återta sina ortnamn och synliggöra dem. Ortnamn är en källa till kunskap om samiska språk och samisk historia. Ortnamnen bekräftar den samiska befolkningens aktivitet över tid och är därför en viktig identitetsskapare.

Samiskt språkcentrum vill aktivt stödja dessa lokala ortnamnsstudiegrupper och betona ortnamnens betydelse som ingång till att lära sig mer samiska. Förvaltningskommunerna har erbjudits stöd att i samarbete uppteckna, identifiera och analysera lokala ortnamn. Vi har gått igenom principerna för att skriva namnartiklar som är en redogörelse och analys av ett ortnamns historia och språkliga form. Vi har sedan tillsammans arbetat med detta verktyg utifrån specifika ortnamn som gruppen upptecknat sen tidigare. Tanken har varit att gruppen ska få de nödvändiga kunskaperna för att själva arbeta vidare med verktyget namnartiklar.

Under hösten 2018 har ett uppskattat samarbete med Máláge och Kråavvan Luspie kommuner förevarit där man arbetat tillsammans under cirka åtta timmar på vardera orten.

Skyltar på samiska

En aktivitet med samiska skyltar är påbörjad under tidigare år under projektet *Giela muitalusat/Giela giehto/Det samiska språket – tre generationer berättar*, ett interregionalt samarbetsprojekt (EU) mellan Ájtte, Svenskt Fjäll- och Samemuseum och Árran – julevsáme guovdásj/lulesamiskt senter då insamlandet av ord och fraser påbörjades. Tanken var att synliggöra de samiska språken genom skyltning där man på webben kan skriva ut skyltar utifrån sina behov. Under detta år publicerades och färdigställdes Samiskt språkcentrums skyltprojekt; 40 lådor innehållande 60 samiska skyltar på de olika samiska språken har distribuerats till förvaltningskommuner, samegårdar och samiska organisationer. Materialet finns även tillgängligt som digital version där skyltar kan skrivas ut efter behov.⁵⁰

Samtalsforum - med efterföljande aktiviteter i förvaltningskommuner

För de kommunala samordnarna inom det samiska förvaltningsområdet arrangerade Språkcentrum ett samtalsforum i Staare under hösten 2018. Träffen innehöll föreläsning om samisk värdegrund och attityder och utöver det även erfarenhetsutbyte, kompetensutvecklingsmöjligheter samt nätverksmöjligheter.

I syfte att stimulera till ökad användning av samiska presenterades ett erbjudande om samarbete med förvaltningskommuner kring ortnamnsvällar, samiska introduktionskvällar, studiecirkel i

⁴⁹ <https://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2018/08/sametinget-ska-yttra-sig-i-arenden-om-faststallande-av-samiska-ortnamn/>

⁵⁰ <https://www.sametinget.se/samiskaskyltar>

samiska samt mentorprogram. Tre kommuner konkretiserade under hösten 2018 sina behov och aktiviteter har genomförts.

Premiär för äldreomsorgskonferens

Vilka rättigheter, skyldigheter och möjligheter finns när det gäller samisk äldreomsorg? Vilka erfarenheter och metoder finns? Dessa frågor stod i fokus när omsorgspersonal, chefer och politiker från tolv kommuner möttes i Árjepluovve för att delta i Sveriges första samiska äldreomsorgskonferens, arrangerad av de samiska koordinatörerna i Árjepluovve, Árviesjávrrie, Máláge, Ubmeje, Suorssá, Lusspie och Liksjoe kommuner. 55 deltagare lyssnade på föredrag om samisk äldreomsorg i Finnmark och workshops med exempel från svenska Sápmi, från enkla kafferep med kaffeost och torrkött till riktlinjer för biståndshandläggare. De nära frågorna visade både på det konkreta och strukturella: "Hur bemöter man den samiska äldre kvinnan som inte vill sova under täcket i sin säng på äldreboendet, utan föredrar ett renskinn?" var en av de etiska frågor moderatorn Patricia Fjellgren gav deltagarna att fundera över.⁵¹

Giellalokten/Gieleluttjeme/Språkløftet (Språklyftet) – Sametingets i Norge strategier for samiske språk

Samiskt språkcentrum har i lägesrapporterna för 2016 och 2017 sammanfattat förslagen i den norska statliga utredningen "Hjertespråket – forslag til lovverk, tiltak og ordninger for samiske språk" (NOU 2016:18) och processen med det efterföljande arbetet. Under 2018 har Sámediggi på norsk sida startat en långsiktig språksatsning: *Giellalokten/Gieleluttjeme/Språkløftet (Språklyftet) – Sametingets strategier for samiske språk*.⁵² Språklyftet är en språkreform och är Sámediggis uppföljning av *Hjertespråket*.

Förutom åtgärder föreslagna i *Hjertespråket* har Sámediggi på norsk sida lagt till åtgärder och aktiviteter som hör ihop med och kompletterar arbetet. Språklyftet beskrivs som en helhetlig och målinriktad satsning på samiska språk i alla delar av samhället. Grundpelaren är att samiska och norska ska vara likställda och likvärdiga språk, såväl synliga som samhällsbärande språk. Det innebär att alla privata och offentliga institutioner, näringslivet, organisationer och privata aktörer uppmanas att ta ett större ansvar för att samiska språk hörs, syns och används i alla delar av samhället. Sámediggi planerar en nationell samisk språkvecka i Norge i oktober 2019 med anledning av det internationella urfolksspråkåret 2019.

Strategier for samiske språk är Sámediggis styrdokument i det vidare arbetet. I strategin betonas tre överordnade insatsområden:

- Språktilbud for barn og unge
- Synliggjøring og samarbeid
- Rekruttering og kompetanseheving

Parallellt med detta arbete så pågår arbete med lagändringar, föreslagna i *Hjertespråket*. Det är ett arbete som Sámediggi utför i samarbete med norska regeringen. Regeringen har dock inte bestämt sig för om de kommer att lägga fram en proposition med omfattande lagändringar under denna mandatperiod eller om de kommer att föreslå mindre ändringar i *sameloven* (samelagen). Oberoende av detta har Sámediggi tagit initiativ till och påbörjat arbetet med ett nytt samiskt

⁵¹ <https://www.arjeplognytt.se/2018/10/10/konferens-om-samisk-aldreomsorg/>

⁵² <https://innsyn.onacos.no/sametinget/mote/norsk/wfdocument.ashx?journalpostid=2018029318&dokid=835055&version=1&variant=P&fbclid=IwAR1JXMBR3WIZi4o4dTQ2uxcVwH8XUsII6ULDrYnQRM8wXIlmf2xyi5FGI44>

språkområde (tidigare förvaltningsområde för samiska språk) med bland annat olika kategorier av samiska förvaltningskommuner.⁵³

Språkcenterträff 2018 Snåase, Norge

Sámediggi i Norge håller årligen en språkcentrumträff vid ett av deras språkcentrum. Det finns flera kommunala språkcentrum inom nord- lule och sydsamiskt språkområde. Gielem Nastedh, språkcentrum i Snåase var värd för 2018 års konferens med huvudfokus "Hur ska språkcentrum uppfylla de åtgärder som finns i språkreformen?". Samiskt språkcentrum på svensk sida var inbjudna att hålla föreläsning om språkcentrums verksamhet med temat: Språkinlärningsmetodik – samisk språkrevitalisering genom metoder och språkinlärningsprocesser.

Årets språkprismottagare 2018

Minoritetsspråkspiset och språkpriset Gollegiella har utdelats till tre välförtjänta pristagare.

Henrik Barruk fick Språkrådets Minoritetsspråkpris. I motiveringen till priset anges att Henriks insatser har räddat umesamiskan. Umesamiskan är det minsta samiska språket sett till antalet talare och är ett akut hotat språk. Henrik har under många år varit engagerad i arbetet med att dokumentera och revitalisera umesamiskan. I december 2018 lanserades den umesamiska ordboken Báhkuogirjje med cirka 4 500 ord, som Henrik har arbetat med i 17 år. "Nu finns det hopp!" säger Henrik Barruk.⁵⁴

Det Nordiska språkpriset Gollegiella 2018 gick till Karin Tuolja och Jekaterina Mechkina. Språket har instiftats av ministrarna för samiska frågor samt sametingspresidenterna i Norge, Sverige och Finland. Priset ska medverka till att främja, utveckla och bevara de samiska språken i hela Sápmi. Karin Tuolja har hela sitt vuxna liv jobbat med lulesamiskt språk på svensk sida som lärare, översättare, läromedelsutvecklare och korrekturläsare. Karin Tuolja har spelat en viktig roll för språksamarbetet mellan norsk och svensk sida, speciellt när det gäller utveckling av ord och termer samt översättning av Bibeln. Jekaterina Mechkina har jobbat med att stärka kildinsamiskan på rysk sida av Sápmi. Hon har deltagit i arbetet med att utveckla ordförrådet, skrivit en egen kildinsamisk ordbok, skrivit böcker, översatt böcker och utvecklat läromedel. Genom hennes böcker har många blivit bekanta med livet och kulturen hos kildinsamerna i Murmansk-området.⁵⁵

8. HUR GRUPPENS EGNA ATTITYDER ÄR TILL SPRÅKET

2018 var ett jubileumsår för samer i Sápmi och det firades stort i Staare, med anledning av det första samiska landsmötet på svensk sida av Saepmie som ägde rum i Staare år 1918. Arrangemanget Staare2018 visar hur positivt samiska folkets attityder är till hela vårt rika kulturarv där språket ingår.⁵⁶ Utbudet var brett och föreläsningarna avlöste varandra, från hälsoperspektiv till vem som kan och får berätta "rätt" om samer i journalistik och på film, till dekolonisering. Bland kvällsaktiviteterna kan nämnas jojkslam, jubileumsmiddag, konserter och många spontana mötesplatser där samer från när och fjärran träffades. Det är en ovanlig syn i Staare att så många är

⁵³ Källa: Kirsten Appfjell, Projektleder hjertespråket, Sámediggi i Kárášjoga/Karasjok.

⁵⁴ <http://minoritet.se/4935>

<http://minoritet.se/i-host-bliir-hans-livsverk-klart>

⁵⁵ <https://www.sametinget.se/124983> och <https://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=2327&artikel=7098926>

⁵⁶ www.staare2018.se

uppklädda i kolt. De här dagarna var det helt naturligt, vilket också många affärsinnehavare uttryckte uppskattning för.

Staare2018-veckan förverkligade skrivningen i Sámediggis språkpolitiska handlingsprogram: "... När det samiska samhället stärks, så stärks också språket. Om delar av det samiska samhället hotar att försvinna så hotas också språket. De samiska språkens fortlevnad är beroende av en stark samisk livsmiljö och på så vis också en stark samisk kultur".

Institutet för språk och folkminnen

Institutet för språk och folkminnen beviljar varje år medel för att stödja de nationella minoritetsspråken som olika föreningar och organisationer kan söka för att stödja nationella minoritetsspråk. Under 2017 beviljades 3,5 miljoner kronor. Det inkom 55 godkända ansökningar varav åtta var samiska och ett flerspråkigt (samiska och finska). 31 bidrag beviljades varav sex var samiska och ett flerspråkigt (samiska och finska). Under 2018 utdelades 3,5 miljoner kronor och det inkom 46 godkända ansökningar varav åtta var samiska. 34 bidrag beviljades och sju av dem var samiska.

Institutet gjorde även en extra utlysning på 2,7 miljoner där 55 godkända ansökningar inkom varav 31 projekt rörde pedagogiskt material. 13 projekt beviljades bidrag och tre av dessa var samiska.

Händelser i Sápmi

Staare2018

Under jubileumsveckan i februari anordnade #instagiellas språkinspiratörer ett flerdagars-arrangemang på biblioteket i Staare. Det blev en mötesplats där besökande kunde träffas och samtala på samiska. Dragplåstret blev att föreviga besöket med fotografering i en fotoautomat. Ett lyckat samarbete med #mittSápmi, Sámediggis informationscentrum och Staare bibliotek.

Luste tjaeledh - sydsamisk skrivartävling

Projektet syftar till

- att stimulera skrivande på sydsamiska
- att öka utgivningen av litteratur på sydsamiska samt
- att främja intresset för och läsandet av litteratur på sydsamiska.

En förstudie har gjorts under 2018. Skrivartävlingen genomförs 2019 och ska resultera i en eller flera antologier på sydsamiska. Skrivartävlingen utlyses i fyra klasser indelade i ålder och språk: Ungdom 13-17 år och vuxna från 18 år som skriver texter på sydsamiska. Dessa tävlingsklasser premieras genom ett pris. Texter kan även lämnas in på svenska och norska, där ett urval av texterna översätts till sydsamiska för att ingå i antologin. Arrangörer är Gaaltije, Samiskt språkcentrum och Region Jämtland Härjedalen i samarbete med bland andra skribent- och författarföreningen Bágo och Tjállegoahte – Författarcentrum Sápmi.

Duodjikonferens i Dearnar

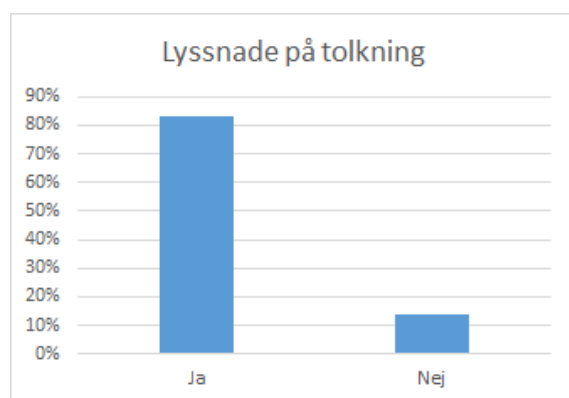
Duodjikonferensen i Dearnar var en aktivitet inom EU-projektet Aktene och ett samarbete med Sámi duodji. Konferensen samlade drygt hundra bruksslöjdare, konsthantverkare, företagare, slöjd-studenter och andra intresserade över tre dagar.⁵⁷

Aktene är ett interreg- projekt där man vill lägga grunden för ett långsiktigt samarbete om samisk kultur över landsgränserna, mellan Sijti Jarne i Hattfjelldal i Norge och Lusspie kommun i Sverige. Målen är att stärka de samiska språken och överföra traditionell kunskap inom samisk slöjd, traditionell mat och samisk byggteknik. Projektet ska även bidra till att utveckla den samiska gemenskapen genom seminarier om bosättningshistoria, teman om urfolk, matkultur, slöjd och identitet.

På konferensen presenterades boken Aerpiemaahoe (traditionell kunskap) som kom ut hösten 2018. Författare är Maja Dunfjeld, Unni Steinfjell, Åsta Wangberg och Nils Arvid Westerfjell. Boken blev till efter studien "Duedtie j̄ih áarjelsaemien ḡiele" vid Sámi allaskuvlla/Samisk högskola 2009/2010 i Snåase, där studenter jobbade praktiskt med olika slöjdteman och använde ord och begrepp som samlades till boken Aerpiemaahoe. Författarna var lärare under kursen. Boken bidrar med fackkunskap, ord och benämningar på redskap, tekniker, material och processbeskrivningar fram till färdig produkt. Boken bidrar till att traditionell kunskap förs vidare till nya generationer.

Sáminuorra

För att uppmuntra ungdomar att tala samiska under samiska ungdomsförbundets Sáminuorras förbundsmöte så har språkcentrum bekostat simultantolkning till fyra samiska språk. Till uppdraget engagerades fyra ungdomar utifrån respektive språk med intentionen att få dem intresserade av fortsatta tolkuppdrag. En jahkečoahkkinparlör⁵⁸ som innehåller ord och mötesfraser på nordsamiska är utarbetad sedan tidigare år som kompletterande material. En enkät angående användningen av simultantolkning besvarades av 60 personer och visade att 83 % av ungdomarna hade lyssnat på tolkningen.

Graf 6. Antal deltagare som lyssnade på tolktjänsten på Sáminuorras förbundsmöte.

⁵⁷ <http://samer.se/5662>

⁵⁸ Årsmötesparlör. <https://www.sametinget.se/114307>

GiellaCirkus - Giron sámí teáhter

Giron sámí teáhters språkpedagogiska föreställning Giellacirkus vill göra språket lekande lätt med hjälp av trollkarlen, clownen och akrobaten.⁵⁹ Föreställningen riktar sig till barn i åldrarna 6-11 år. Giellacirkus inleds med en show och fortsätter med akrobatik- och jongleringsworkshop. De språk som talas med barnen är sydsamiska, nordsamiska, lulesamiska, finska, tyska och spanska. Majoritetsspråket svenska används inte. "Tanken med språkcirkusen är att stärka barnen i sin språkidentitet och att så ett frö till att vilja lära sig", säger Elina Israelsson, lulesamisktalande skådespelare till tidningen Samefolket.

Samiska föräldranätverket - språkkonferens i Staare 2018

Samiska föräldranätverket som skapades 2010 har ett hundratal medlemmar med säte i Árviesjávrrie och medlemmarna finns runtom i hela Sápmi, Sverige samt även i Norge.

Syftet med bildandet av samiska föräldranätverket är att man lättare kan organisera och fokusera på samiska barns språkrättigheter utifrån gällande lagar, till exempel minoritetsspråklagen. Nätverket jobbar med alla samiska språk och har genom åren haft flera språkstödande projekt där aktiviteter har varvats med aktivt språkanvändande i språkbadsform. Ett viktigt syfte är även att stärka de samiska barnens identitet och öka deras egna nätverk och möjligheter att interagera med andra samiska barn från hela Sápmi och Sverige. Som exempel så har Samiska föräldranätverket arrangerat idrottsläger med fokus på alpin skidåkning där barnen fick lära sig att använda samiska i en annan situation än det vanliga, en mycket populär samiskspråkig arena och mötesplats för både föräldrar och barn.

Under Staare2018 arrangerade Sámi váhnendeaivvadeapmi/Samiska föräldranätverket i samarbete med språkcentrum en språkkonferens utifrån språköverföring med praktiska berättelser. Ett 100-tal deltagare fick lyssna på olika sätt att stödja samiskan hemma, om hur konsekvent man behöver vara med två språk i hemmet och om frivilligt språkbyte. Ett föräldrapar delade värdefulla tips och språkliga erfarenheter. Andra föreläsare var Leena Huss, föräldranätverk från norsk sida och forskaren Yair Sapir om språknätverket.

UR - Min samiska historia

UR-serien Min samiska historia blev nominerad till TV-priset Kristallen 2018 i kategorin Årets fakta och nyhetsbevakning. I programmen kan man följa fyra samiska ungdomar som berättar om hur historien lämnat spår i deras liv. Det handlar om tvångsförflyttningar, rasbiologi och kolonialism, men också om kampen för sina rättigheter, om att ta tillbaka sitt språk och om stoltheten över sitt arv och gemenskapen med andra urfolk.⁶⁰ Detta undervisningsmaterial bidrar till att förstärka identiteten för samiska elever.

Pris för Årets UF-företag

UF-företaget Beaivi (ung företagsamhet i skolan) gör kalendrar på fem samiska språk och 2018 vann Sara Elvira Kuhmunen i Jåhkåmåhkke utmärkelsen Årets UF-företag i Norrbotten. Hon nominerades också till Anders Walls stiftelses stipendium. Kalendern innehåller även en ordbok.

⁵⁹ <https://www.samiteahter.org/forestallningar/cirkus/>

⁶⁰ <http://www.minoritet.se/samiskt-program-kan-vinna-pris>

Bild 5. Sara Elvira Kuhmunen med sin kalender. Foto: CJ Utsi

Nya unga författare

Det ges ut fler och fler böcker i Sápmi, helt eller delvis på samiska. I flödet av nya böcker vill språkcentrum uppmärksamma två fackböcker där den yngre generationen förmedlar samisk traditionell kunskap.

Leila Nutti och Anna Kuhmunen skrev "Če – en duktig hund gör tio renskötarens jobb".⁶¹ I den har de samlat citat, intervjuer och bildmaterial kring arbetande renhundar inom renskötseln. I boken finns kommandoord och egenskaper på de olika samiska språken. Nu finns det ingen som helst ursäkt att inte tala samiska med hunden. "Vi skrev boken som inte fanns" - så ser tjejerna på sitt arbete.

En annan fackbok är Helena Ommas "Mamma ser en rijmek kalv, pappa ser en muzet kalv - Vájssa och Gaidumområdenas renhårsterminologi" (2017). Boken beskriver renens färger och olika nyanser.

Det är så värdefullt när överföringen av samisk traditionell kunskap bibehålls av och med samiska ungdomar som själva frontar och sprider både traditionella och språkliga kunskaper.

⁶¹ <http://samiskbibliotekjeneste.tromsfylke.no/2018/12/13/anna-kuhmunen-leila-nutti-ce-en-duktig-hund-gor-tio-renskotares-jobb/>

9. VILKET SPRÅKMATERIAL DET FINNS FÖR SPRÅKET

Vi har i tidigare lägesrapporter diskuterat bristen på läromedel och annat språkmaterial. Under detta år har det framställts språkmaterial i viss omfattning. Under året har en umesamisk ordbok utkommit och en ny nordsamisk grammatikbok har getts ut. Fortfarande är behovet stort av samiskt språkmaterial inte minst för umesamiskan. Idag finns det inte heller tillgång till någon lulesamisk ordbok i tryckt form utan enbart ordbok i digital form. En bättre tillgång till språkmaterial skulle underlätta och gynna samisk språkanvändning på alla nivåer. Samiskt språkcentrums Sámásparlör som framställdes under 2016 års språkkampanj #Sámásmuinna2 #Sámástamujna2 #Sámásthmuja2 #Saemesthmunjien2 är fortsatt efterfrågad bland många skolor och lärare. Parlören är tryckt i sammanlagt 5000 ex (2017: 4000 ex och 2018: 1000 ex).

Divvun

I december 2018 lanserade Divvun samiska mobiltangentbord med stavningskontroll. Divvun, som är en sajt för samisk språkteknologi, har också tagit fram stavningskontroll för Window och Mac.⁶²

Divvun-verktygen utvecklades först i två treåriga projekt under norska Sámediggi, för att ta fram rättstavningsprogram för de vanligaste kontorsprogrammen i de tre stora operativsystemen (Linux, MacOS X och Windows). Sedan 2011 har projektet flyttats över till Universitetet i Tromsø, och blivit en permanent enhet som fortsätter vidareutveckla samisk språkteknologi och praktiska hjälpmedel i nära samarbete med Giellatekno/Senter for samisk språkteknologi⁶³. Just nu pågår spännande arbeten med bland annat maskinöversättning från samiska till norska.

Giellagáldu har ett nära samarbete med Divvun-gruppen vid Universitetet i Romsa, Norge, som importerar termer från termlistor till termwiki och exporterar termer vidare till andra termverktyg. Divvun gör verktyg som är baserade på Giellagáldus normeringsbeslut.

Umesamisk ordbok

Den 1 december 2018 släpptes den umesamiska ordboken vid en ceremoni i Liksjö. Författaren Henrik Barruk berättade att han arbetat med att samla in ord under 20 års tid. Umesamisk ordbok innehåller över 5 000 samiska sökord från alla umesamiska trakter där skogs- och fjällsamer bor. De flesta av ordbokens ord har hämtats från umesamiska traditioner och levnadsförhållanden, men i boken finns även en hel del nya ord. Ordboken är en bra grund för kommande utveckling och en hjälp för dem som vill lära sig umesamiska. Den är också en god början för högre studier, säger Henrik Barruk.⁶⁴

⁶² <http://divvun.no/sv/>

⁶³ <http://giellatekno.uit.no/>

⁶⁴ <https://www.adlibris.com/se/bok/bahkuogirijie-ubmejesamien-daruon-daruon-ubmejesamien-ordbok-umesamisk-svensk-svensk-umesamisk-9789198352009>
<http://www.kanaanstiftelsen.se/?p=416>

“Ubmejesámien báhkuogirjiesne leäh bijjiele 5000 sámien uhttsamebáguoh gájkka ubmejesámien dáhvuoste gussnie gábbátjahkkh lüvletjh jah bijjiekh vyössh.

Báhkuogirjien jiänamus báguoh leäh ubmejesámien däbijste jah vyjjarijste viädtjatuvvame, valla lijkan sámies urra jiäládahttije báguoh girjiesne gávnniječh.

Dáhta báhkuogirjije buarake vuadduone sjaddá båhtije uvdiedemen dehte jah álguosne veähkkiene sjaddá sijjan dehte giäh sijtth ubmejesámiengiälub liärrat. Jilabe åhppatassije leä åj buörrie ålguo”.

Om umesamiska ordboken på umesamiska, från ordbokens omslag.

Bild 6. Umesamisk ordbok 2018

Pitesamiska- Bidumsámegiella

Pitesamerna har i många år strävat efter att få sin ortografi godkänd. Utifrån en begäran från föreningen Bidumsámegiella rijkka gasskan/Pitesamiska över landsgränsen om att få en godkänd pitesamisk ortografi pågår nu ett arbete med att fastställa en pitesamisk ortografi. För arbetet med att fastställa ortografin har en arbetsgrupp inom Sámi Giellagáldu⁶⁵ tillsatts med ledamöter utsedda av sametingen i Norge och Sverige. Pitesamisk ordbok, både i tryckt och i digital form samt en grammatikbok, finns tillgängliga och detta material har arbetsgruppen som utgångsmaterial i sitt arbete.⁶⁶ Arbetet ska resultera i ett slutdokument där ortografin skall presenteras.

Modern nordsamisk grammatik

Modern nordsamisk grammatik är en utförlig beskrivning av nordsamiskans grundläggande ljudlära (fonologi), formlära (morfologi) och satsbyggnad (syntax). *Modern nordsamisk grammatik* är Mikael Svonnis svenska bearbetning av *Davvisámegiella – sánit ja cealkagat*⁶⁷ och utkom under 2018.

Säg det på samiska

Säg det på samiska⁶⁸ började då den finska dokumentärfilmaren Katri Koivula och den samiske poeten Niillas Holmberg satte sig vid samma bord i en bar i Helsingfors. Katri bad Niillas att lära henne några fraser på nordsamiska, eftersom de samiska språken och den samiska kulturen var fullständigt främmande för henne. Då uppstod idén om att ta fram en finsk-nordsamisk-frasordbok på nätet, där alla skulle kunna föreslå fraser som ska översättas. Cirka en tredjedel av förslagen till fraserna har kommit in via sociala medier.

⁶⁵ Sámi Giellagáldu är ett organ underställt Samiskt Parlamentariskt Råd och är det samiska folkets gemensamma och högsta beslutande organ i frågor som rör det samiska språket.

⁶⁶ <https://septentrio.uit.no/index.php/samskrift/article/view/3591>
http://saami.uni-freiburg.de/psdp/pite-lex/extended_search.php?searchMode=off&lang=Swe

⁶⁷ <https://www.ravda.se/produkt/modern-nordsamisk-grammatik/>

⁶⁸ http://sagdetpasamiska.yle.fi/?hem-till-dig-eller-mig%3F&fbclid=IwAR04rBrMj-FlunRgisbe5XNzaKbz2bEk-xaSztgDAMZA_3tflNLzSG9781s

Detta är den första finsk-samisk-finska-frasordboken som innehåller talspråk på nätet och syftet med den är att återuppliva det samiska språket. Frasordboken har också översatts till svenska. ”Lär dig några fraser och använd dem när du pratar, då förbättrar du det hotade språkets ställning”, säger Niillas Holmberg.

Händelser i Sápmi

Översättarseminarium

Samiskt språkcentrum har under 2018 arrangerat ett översättarseminarium för målgruppen samiska översättare med särskilt inriktning mot nya intresserade språkarbetare. Syftet var kompetenshöjning, inspiration och erfarenhetsutbyte. Deltagarna fick lyssna på samiska översättare och språkarbetare med fokus på översättningsmetodik, förlagsarbete och radiojournalistik. Studiebesök gjordes vid Institutet för språk och folkminnen med visning av samiska arkivhandlingar och vid biblioteket Carolina Rediviva i Uppsala för visning av samiska dokument och böcker om samiska historiska förhållanden. Syftet med studiebesöken var att synliggöra det samiska arkivmaterial som finns tillgängligt både för bearbetning och för översättning till nu gällande ortografier.

På seminariet framkom också farhågor kring framtiden för samiska översättningsuppdrag. Uppdragsgivare som är i behov av samiska översättningar vänder sig ofta till översättningsbyråer för att få texterna översatta. Kommuner och regioner med flera sluter ofta ramavtal med sådana byråer för sina översättningsbehov. En problematik som har kommit till språkcentrums kännedom är att samiska översättare har börjat neka översättningsarbeten från stora översättningsbyråer eftersom de pressar priserna och arbetsvillkoren för översättarna.

Detta medför att färre texter blir översatta till samiska och att de pressade arbetsvillkoren medför sämre möjligheter att kvalitetssäkra översättningarna. En stor skillnad mellan majoritetsspråk och små hotade språk som samiska är att översättarna har en mycket viktig roll i revitaliseringsprocessen och språknormeringen. De översatta texterna utgör en relativt stor del av alla tillgängliga texter för de samiska språkanvändarna och det är därför väldigt viktigt att de är av god kvalitet. De samiska språken har ett fåtal översättare och många av dem är äldre. Det är ytterst viktigt att vi kan bygga upp en stabil struktur för rekrytering och utbildning av översättare.

Arnljotspelen på Frösön, Jämtland

Teaterföreningen Arnljotspelen har som sitt främsta syfte att varje sommar uppföra Wilhelm Peterson-Bergers vikingadrama Arnljot⁶⁹. Sedan 1935, då kompositören Wilhelm Peterson-Berger arbetade om operan Arnljot till ett taldrama, har spelen uppförts på Arnljotlägden av entusiastiska medlemmar. Handlingen utspelar sig i Jämtland och vid Stiklestad i Norge åren 1025-1030. Arnljot lever i vildmarken tillsammans med sameflickan Vaino. Han är ständigt hotad till livet, dels av jämtarna, som söker hämnd, och dels av den grymme nåjden Ubma, som vill finna hans gömda skatter. Denna föreställning har spelats varje år i 79 år med undantag av andra världskriget. För första gången i år var delar av Vainos repliker på sydsamiska. Det är Samiskt språkcentrum som medverkat med översättning och språkträning eftersom ett av våra syften är att verka för att synliggöra de samiska språken på flera arenor.

⁶⁹ <https://www.arnljot.se/spelen/>

Sámi Giellagáldu

Giellagáldu är ett kunskaps- och expertorgan som arbetar med språkvårds- och utvecklingsarbete över nationsgränserna i syfte att utveckla det nordiska språksamarbetet och stärka det samiska språkets ställning i Norge, Finland och Sverige. Språkarbetet innefattar ett gemensamt terminologiarbete så att de samiska språken ska utvecklas åt samma håll i de olika länderna, oberoende av landgränser, och med en begränsad påverkan från respektive majoritetsspråk.

De tre nordiska sametingen har drivit Interreg-projektet Giellagáldu gemensamt fram till den 30 april 2018. Sámediggi i Sverige fick av regeringen 1000 tkr i bidrag för att fortsätta verksamheten till årsskiftet 2019 så att Sámediggi i Sverige kan fortsätta delta i Sámi Giellagáldus verksamhet på samnordisk basis till dess en fast finansiering är säkrad.

SLUTORD

När vi skriver detta har FN utlyst 2019 som det Internationella året för urfolksspråk – Urfolks-språkåret. Runt om i världen finns ett stort antal urfolk och urfolksspråk, varav de flesta är små hotade språk som riskerar att försvinna. Urfolkens språk är inte bara för talarna själva, utan för att de bidrar till världens kulturella mångfald. Språk är inte bara ett kommunikationsmedel utan också en bärare av varje persons unika identitet, kulturhistoria, traditioner och minnen.

2019 | INTERNATIONAL YEAR OF Indigenous Languages

Bild 7. Logga för FN:s Internationella år för urfolksspråk, <https://en.iyil2019.org/>

Vi ser fram emot 2019 men konstaterar att 2018 också var ett viktigt språk-år för många, bland annat tack vare #Instagiella-projektet. Vi avslutar med ett inlägg från en av våra inspiratörer Juhán Nikolaus Wuolab Wollberg:

”

2018 – ett ganska amazing språkår. Arton blev en fortsättning på sjutton. Tråante 2017 var underbart. Staare 2018 var underbart. Det behövde Sápmi för att skapa sammanhållning. Jag tycker att skillnaderna har blivit mindre. Man hör inte ”du pratar fel samiska” lika ofta. Kan vi inte bara glädjas åt att vi är samer, åt allt vi har gemensamt! Vi är kanske inte tusen fler talare, men efter Staare är vi mindre dryga mot varandra.

Samiskan kommer att överleva. Även om det blir en del norvagismer. För mig var det bra att vara aktiv i #Sámásmuinna och #Instagiella. Jag blev mer social, hörde flera olika dialekter och insåg att vi samer förstår varandra väldigt bra. Det är mycket prat om hur olika nord-, lule-, pite-, ume- och sydsamiska är, men om man vill så går det. En svensk förstår ju en dansk okej, om båda försöker. Att kommunicera är också att dela tankesätt, historia och sätt att leva. Vi samer har mycket mer gemensamt än vad språken skiljer oss åt.

Men vi är aldrig i centrum. Det är alltid på storsvenskens sätt, eller på inget sätt (finns inte). Vi vuxna samer måste jobba mot stigmat att det är fult att prata samiska. Jag är 19 år och känner flera som kan samiska, men svarar på svenska. De får fortfarande hemifrån att samiska är ”hysch hysch” och ”fel”. Jag hoppas tvärtom att samiska är meriterande i fler yrken om tio år.

Spaning Tre Bästa:

- Det går att prata nordsamiska med sydsamer.

- *Samiska får sakta men säkert ta mer plats.*
- *Fler och fler unga och vuxna tar tillbaka samiskan.*

Favoritord:

- **fávru** betyder vacker, ordet är vackert, skönt och behagligt.

- **mielesne** betyder i mitt tycke och jag är en person som tycker saker och då är "i mitt tycke" användbart och mjukare än "jag tycker att".

- **månne** = jag, me, me, me, haha!

”

Bild 8. *Juhán Nikolaus Wuolab Wollberg, samisk modersmålstalare, ume- och nordsame från Norrbäck, Liksjoë och Guovdageaidnu, gått Rymdgymnasiet i Giron, nu lärlingsutbildning i Frostisen reinbeitedistrikt. Han har medverkat i projekten #Sámásmuinna och #Instagiella.*

BILAGA 1. ORTNAMN PÅ SAMISKA

Att de samiska ortnamnen används och är synliga är en viktig del i den språkliga revitaliseringen. Även i år används de befintliga samiska ortnamnen i rapporten, svenska/norska namn visas i tabellen nedan. I rapporten används i år det nordsamiska Sámediggi för Sametinget (förutom i en del citat).

Platser är förbundna både fysiskt i landskapet och mentalt genom berättelser, det vill säga genom språket. En plats har en mening, en historia och inte minst ett namn. Ortnamn är viktiga för identiteten och vårt behov av att känna hemmahörighet och trygghet. Ortnamnen bekräftar att det samiska språket är viktigt i samhället. Då de används sänder de en viktig signal om språkets status, och inte minst är det betydelsefullt för de uppväxande generationerna. Vägskyltar och andra skyltar på samiska utgör för små barn "den första samiska läseboken".

Tabell över samiska ortnamn som används i rapporten:

Ortnamn på samiska (syd-/ume-/lule-/nordsamiska, beroende på ort)	Ortnamn på svenska/norska
Aarborte	Hattfjelldal, Norge
Árjepluovve	Arjeplog
Árviesjávrrie	Arvidsjaur
Badje Sohppar	Övre Soppero
Bájlil	Pajala
Bienjedaelie	Funäsdalen
Bådåddjo	Bodø, Norge
Dearna	Tärnaby
Divtasvuodna	Tysfjord, Norge
Gárasavvon	Karesuando
Giron	Kiruna
Guovdageaidnu	Kautokeino, Norge
Herjedaelie	Härjedalen
Jåhkåmåhkke/Dálvvadis	Jokkmokk
Karášjohka	Karasjok, Norge
Kliere	Glen
Kraapohke	Dorotea
Kråavvan Luspie	Krokom
Liksjo	Lycksele
Lusspie	Storuman
Máláge	Malå
Romsa	Tromsø, Norge
Snåase	Snåsa, Norge
Suorssá	Sorsele
Staare	Östersund
Stuehkie/Stockhoalbma/Stockhoalmma	Stockholm
Syöldate	Skellefteå
Tråante	Trondheim, Norge
Ubmeje	Umeå
Unjárga	Nesseby, Norge
Váhtjer/Jiellevárre	Gällivare
Vualtjere	Vilhelmina
Vyöddale	Vindeln

Sámediggi
Sámedigge
Sámediggie
Saemiedigkie